

ЎЗБЕКИСТОН ССР ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ Ҳ. С. СУЛАЙМОНОВ
НОМИДАГИ ҚУЛЕЗМАЛАР
ИНСТИТУТИ

ШАРҚ КЛАССИКЛАРИ МЕРОСИДАН

АЛИШЕР НАВОЙИЙ

«ҲАЙРАТУЛ-АБРОР» ДАН

Насрий баён муаллифи А. Ҳайитметов

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг
нашриёти

Тошкент — 1983

Редколлегия: Абдурахмонов Ф. А., Аҳмадхўжаев Э. Т., Жабборов Ж. Ж., Қаюмов А. П., Пармузин Б. С., Шоғуломов И. Ш., Шомухамедов Ш. М.

Ушбу китобда улуг ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий ижодиётининг чўққиси бўлмиш «Хамса» асарининг биринчи дostonи «Хайратул-аброр»дан ижтимоий-сиёсий ва ахлоқий-тарбиявий мазмундаги қисмлар танлаб берилмоқда. Алишер Навоийнинг гуманистик ғоялар билан суғорилган, эрк ва адолатни, яхшилик ва юксак инсоний фазилатларни ёқловчи, тарғиб этувчи фикрлари бизнинг замондошларимиз қалбига ҳам яқиндир.

Китоб Алишер Навоий ижодининг мухлислари, барча адабиёт шайдоларига мўлжалланган.

Нашрга тайёрловчилар: Абдуқодир Ҳайитметов,
Ҳалима Мухторова.

Муҳаррир А. П. Қаюмов

Н14

Навоий, Алишер.

«Хайратул-аброр»дан (насрий баён муаллифи А. Ҳайитметов; Сўз боши А. Ҳайитметовники; [Редкол.: Ф. А. Абдурахмонов ва бошқ.]. — Т.: Ўзбекистон КП МК нашр., 1983. — 128+7вкл. б. — (Шарқ классиклари меросидан.)

Сарл. олдиди: Ўзбекистон ФА, Ҳ. С. Сулаймонов номидаги қўлёзмалар ин-ти.

Навои, Алишер. Смятение праведных (Из книги «Пятерица»).

Уз1

© Издательство ЦК КП Узбекистана, 1983.

ТАФАККУР ДОСТОНИ

Алишер Навоийнинг «Хамса» асари инсоният бадиий тафаккурида содир бўлган мумтоз ҳодисалардан. Ёши қирқдан ошган, бой ҳаётий тажриба тўплаган улуг шоир ва Хуросон давлатида «вазири равшан замир» Навоий 1483 йили улуг устозлари Низомий Ганжавий, Амир Хусрав Деҳлавий анъаналарини ижодий ривожлантириб, ўзининг кўпдан буён ўйлаб юрган буюк ниятини амалга ошира бошлади. У туркий тилда беш дostonдан иборат улкан шеърий обида яратишга киришди. «Хамса»нинг биринчи дostonи — «Ҳайратул-аброр» фавқулодда юксак суръат билан битилган. Дoston салкам тўрт минг байтдан иборат бўлиб, кейинчалик уни шоир «оби зиндагоний», яъни халққа ҳаётият этилган «ҳаёт суви» деб таърифлаган эди.

Бу дostonда Навоий ушбу типдаги Шарқ дostonчилигининг энг яхши традицияларини давом эттириб, жуда муҳим фалсафий, ижтимоий-сиёсий ва ахлоқий масалаларни ўртага қўйиб, уларга ўз муносабатини билдирди. «Ҳайратул-аброр»да илоҳият, дунёни билиш, инсон ва табиат, жамият ва шахс моҳияти билан боғлиқ кўп проблемалар қўйилган бўлса ҳам аммо унинг марказида XV асрнинг иккинчи ярмида Хуросон ва Мовароуннаҳрда ҳукм сурган ижтимоий-сиёсий тузумнинг гайри гуманистик характерини атрофлича фош этиш, феодал муносабатлардаги адолатсизлик, тенгсизлик, жаҳолат, зулм ва зўрликни қоралаш, жамиятни яхшилаш, уни тузатиш, одамларнинг кўнглидаги ҳолга келтириш учун нималар қилиш, қандай тадбирларни қўллаш муаммолари туради. Навоий дostonнинг учинчи мақолотида шоҳга мурожаат қилиб:

Бил муниким, сен доғи бир бандасен,
Кўпрагидин ожизу афгандасен.
Эрмас алар туфроғу сен нури пок,...

дер экан, бу катта жасорат эди. У подшоҳнинг эшикларига тутилган пардаларнинг иплари халқнинг жонидан, ранг-баранг бўёқлари унинг қонидан, қасрининг шип ва деворларидаги нақшлар ҳам эл-юрт бойлиги ҳисобидан, гиштлири эса одамларнинг қабр тошларидан деб ҳукм этадики, бу улуғ шоир гуманизмининг жанговар ва актив қудратга эга эканлигини кўрсатади. Навоий халқ оммасини алдаб жаҳолатга судровчи дин пешволарини, риёкор шайхларни, мамлакатни талаб хароб қилаётган феодал амалдорларни ҳам худди шу руҳда айблашда давом этади, уларнинг сатирик образларини чизиб, шеъриятни, дostonчиликни реал турмуш эҳтиёжларига яқинлаштиради.

«Ҳайратул-аброр» муқаддима қисмига оид бир неча боблардан ташқари асосан 20 мақолат, ҳар мақолатга тегишли 20 шеърий ҳикоятдан иборат. Мақолатларнинг ҳар бирида Навоий муҳим бир мавзу юзасидан ўз фикру мулоҳазаларини баён қилиб, китобхон кўз олдида донишманд файласуф — мутафаккир, сиёсатчи ва буюк тарбиячи сифатида гавдаланади. Бинобарин дostonда Навоийнинг ахлоқий-тарбиявий қарашлари ҳам чуқур ва атрофлича аксини топган бўлиб, унинг бу масалаларга оид фикрлари халқчил ва прогрессив характердадир. **Олтинчи мақолатда:**

Бўлмас адабсиз кишилар аржуманд,
Паст этар ул хайли чархи баланд, —

деб ёзган шоир жамиятни ўзгартиришда, одамлар ўртасида яхши муносабатлар ўрнатишда, шахс маънавий такомилида хулқ-ахлоқ нормаларига риоя қилишнинг ва тарбиянинг ролига юқори баҳо беради. Халқ ва мамлакат ишига садоқат, дўстлик, биродарлик, ростгўйлик ва ҳалоллик, сахийлик ва меҳнатсеварлик, жамиятда ўзини яхши тута билишлик, камтарлик, юксак ва пок ишқ эгаси бўлиш, илм-маърифатни севиш, одамларга яхшиликни раво кўриш, сабр-чидамли бўлиш, нафс амрига берилмаслик, бировнинг ҳақиға хиёнат қилмаслик — буларнинг барчаси Навоийнинг идеали бўлиб, улуғ санъаткор ўз талантини ушбу олижаноб ғояларни

юксак бадий формада ифодалашга бағишлади. Шоир, масалан, ота-онани эъзозлаш зарурлиги ҳақида:

Бошни фидо айла ато қошига,
Жисми қил садқа ано бошига. —

деркан, муддаони ниҳоятда жозибадор, самимий оҳангларда ифодалайди. Кутилмаганда кўркам ташбиҳлар билан фикрини ўқувчи қалбига сингдиради. Навоийнинг образли мантиқига кўра, ота-она инсоннинг «тун-кунига» нур ато этувчи ой ва қуёш. Уларнинг бирини ой, яна бирини қуёш ўрнида билиш керак. Бу ҳақиқатда ҳам бағоят чуқур, абадий эскирмас гап. Еки катталарга иззат кўрсатиш, кичикларга шафқат қилиш кераклиги тўғрисидаги мана бу сўзлар ҳозир ҳам ўз ғоявий кучини тўла сақлаган бўлиб, тарбиявий ишимизга хизмат қилади:

Кимки улғурок — анга хизмат керак,
Улки кичикроқ — анга шафқат керак!

Достондаги «Ҳотам Тойи» ҳикояси, Шер ва Дуррож масали ва бошқалар эса аллақачон мактаб дарсликларидан ўрин олган. Улар буюк шоирдаги ноёб ҳикоячилик маҳоратидан дарак беради.

Қисқаси, «Ҳайратул-аброр» достони Алишер Навоийнинг программ характердаги асари, халқимизнинг бой маънавий хазиналаридан бири бўлиб, ундаги ғоялар шоирнинг «Хамса»сига кирган кейинги достонлари («Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Сабъан сайёр», «Садди Искандарий»)да, «Лисон ут-тайр» ва «Маҳбуб ул-қулуб» асарларида янада ривожлантирилди.

Мазкур китобда ана шу достондаги кўпроқ ахлоқий-тарбиявий мазмунга эга бўлган мақолатлардан парчалар азиз ўқувчилар диққатига ҳавола қилинади.

А. Ҳайитметов

СУЗ ТАЪРИФИДА

Сўз гуҳарига эрур онча шараф,
Ким бўла олмас анга гавҳар садаф.
Тўрт садаф гавҳарининг дуржи ул,
Етти фалак ахтарининг буржи ул.

Боғчаи даҳрки юз тоза гул
Топти қаёнким назар этти кўнгул.

Катми адам гулшани ичра нуҳуфт,
Гунчалар эрди бориси ношугуфт.

Чун бу насим эсти азал тоғидин,
Мунча гул очилди жаҳон боғидин.

Қайси насим улки эрур гулфишон,
Барги гулу настаран андин нишон.

Бу икки яфроғни қачон зуфунун
Бир-бирига қўйса бўлур «кофу нун».

Даҳри муқайяд била озодаси,
Борча эрур «коф» ила «нун» зодаси.

Зодасидин зода бўлуб беадад,
Зодага ҳам волид ўлуб, ҳам валад.

Васф не навъ ўлғай анга эл сўзи,
Ҳарне сўз айтилса эрур чун ўзи.

Жон ўлуб ул, руҳ анинг қолиби,
Ким танида руҳ — анинг толиби.

Барча кўнгул дуржи аро жавҳар ул,
Барча оғиз ҳуққасида гавҳар ул.

Гар худ эрур ханжари пўлод тил,
Суфтидағи инжулари сўзни бил.

Тил бу чаманинг варақи лоласи,
Сўз дураридин бўлубон жоласи.

Сўздин ўлукнинг танида руҳи пок,
Руҳ доғи тан аро сўздин ҳалок.

Тиргузуб ўлгани каломи фасиҳ,
Ўзига «Жонбахш» лақаб деб Масиҳ.

Сўздин этиб ўтқа азимат Халил,
Сўз юкига ҳомил ўлуб Жабраил.

Тенгрики, нисонни қилиб ганжи роз,
Сўз била ҳайвондин анга имтиёз.

Донаи дур сўзини афсона бил,
Сўзни жаҳон баҳрида дурдона бил.

Мунчаки шарҳ этти қалам сўзга ҳол,
Насридадур, назмига бор ўзга ҳол.

Сўз аро ялғон киби йўқ нописанд,
Айлар анинг назмини доно писанд.

Ўрнида тишлар дури манзум эрур,
Чун сочилур қиймати маълум эрур.

Варду шажар шоҳид эрур боғ аро,
Лек ўтув силқидадур тоғ аро.

Мунда паришонлиғи нохуш қилиб,
Анда мураттаблиғи дилкаш қилиб.

Назм анга гулшанда очилмоғлиғи,
Наср қаро ерга сочилмоғлиғи.

Бўлмаса эъжоз мақомида назм,
Бўлмас эди тенгри каломида назм.

Назмда ҳам асл анга маъни дурур,
Бўлсун анинг сурати ҳарне дурур.

Назмки маъни анга марғуб эмас,
Аҳли маоний қошида хўб эмас.

Назмки ҳам сурат эрур хуш анга,
Зимнида маъни доғи дилкаш анга.

Ераб ани халқ дилафрўзи эт,
Хаста Навоийға доғи рўзи эт.

ПОДШОҲЛАР ҲАҚИДА :

Эй фалак авжидин ўтуб рифъатинг,
Ою қуёшдин чолиниб навбатинг.

Тахтинг ўлуб давлати жовид мулк,
Соян чатринг аро хуршед мулк.

Тож бошингдин бўлубон сарбаланд,
Тахт аёгингдин ўлуб аржуманд.

Сийми алқобинг этиб муҳтарам,
Секкан қадрингга кавокиб дирам.

Хутбан жоҳингди ўқуб Муштарий,
Курсийи нуҳ поя анинг минбари.

Меҳр бўлуб соя нишининг сенинг,
Ой юзида муҳр нигининг сенинг.

Мулки Сулаймон уза ишрат намой,
Бошинга солмай кўлага жуз ҳумой.

Маснади Жамшид уза айлаб мақом,
Топмай илигинг ўпарин ғайри жом.

Ҳотами адлингга сипеҳри баланд
«Рости-ю расти» била нақшбанд.

Хутбаи жоҳинг қадар иншо қилиб,
«Яъмуру бил-адл» ила туғро қилиб.

Ҳаққи солиб сояи раъфат санга,
Рўзи этиб тахти хилофат санга.

Айлади олингда бийикларни паст,
Даҳр забардастларин зер даст.

Халқни олингда қилиб нотавон,
Барчасига айлади ҳукмунг равон.

Хизматинга элни забун айлади,
Қадларин олингда нигун айлади.

Бил муниким, сен доғи бир бандасен,
Кўпрагидин ожизу афғандасен.

Эрмас алар туфроғу сен нури пок,
Хилъат аларғау санга тийра хок.

Барча жаворих била аъзода тенг,
Сурати навъи-ю ҳаюлода тенг.

Лек ҳунар ичра, камол ичра ҳам,
Хулқи хушу лутфи мақол ичра ҳам.

Ҳам равиши адлу ҳам инсоф аро,
Ҳилму ҳаёу бори авсоф аро,

Шаръ тарийқида ибодатда ҳам,
Ҳақ йўлида таквию тоатда ҳам —

Сен тушубон йўл наҳажидин йирок,
Кўпраги сендин юрубон яхшироқ.

Буки санга тенгри бериб имтиёз,
Салтанат авжида қилиб сарфароз.

Тахтни шахсингга макон айлади,
Мулк уза ҳукмунгни равон айлади.

Мунда доғи қудратин ифшо қилиб,
Ҳикмат ила қатрани дарё қилиб.

Билдуруб элга ҳаку барҳақлигин,
Англатибон қодири мутлақлигин,

Лек бу иқболнинг ўтрисида,
Бўйла бийик мартаба қаршусида.

Амр қилибдур неча хизмат санга,
Рўзи этибдур неча санъат санга.

Бири анинг неъматига шукр эрур,
Кимсаки шукр айласа кўпрак берур.

Шукр қилиб, айламасанг уштулум,
Добдур ўзиким, «лаазиданнакум».

Сўнгра раиятни вадойиъ деди,
Хуррам ани билки, бу ғамни еди.

Гарчки, ҳақ амри фаровон эрур,
Борчаси бир ёну бу бир ён эрур.

Бўлди раият галаву сен шубон,
Ул шажари мусмиру сен боғбон.

Қўйни шубон асрамаса ою йил,
Оч бўрилар туъмасидур бори бил.

Боқмаса деҳқон чаманин туну кун,
Нахли тарин англа қуруғон ўтун.

Бўрини доғи галадин дур қил,
Сув берибон боғни маъмур қил.

Ғам есанг ул гала манофеъ берур,
Боғ гулу мевани нофеъ берур.

Гала тугансау қуруса шажар,
Худ санга қолмас яна нафъу самар.

Истаса топшурғонини кирдигор,
Фикр қил ул дамки, жавобинг не бор?

Кўз оч, агар худ бор эсанг раҳшунос,
Иш равишин айла анингдек қиёс.

Ким не кишиким, санга маҳкум эрур,
Зулмунгга бечорау мазлум эрур.

Гарчики, йўқ шавкату сармоясн,
Сендин эрур ортуқ анинг пояси.

Негаки, чун ҳашр куни зулжалол
Золиму мазлумни айлар савол.

Анга эваздур, санга шармандалиқ,
Анга бийиклик, санга афкандалиқ.

Тил чекиб ул ханжари пўлоддек,
Очилибон савсани озоддек.

Санга бинафша киби қадди нигун,
Бош кўтара олмай уётдин забун.

Анда нишоту санга андуху гам,
Ул санга андоқки, анга сен бу дам.

Ҳар не хато қилғонинг ўлғоч ҳисоб,
Бўлғусидур ҳар бирига юз азоб.

Тенгри бу дардингга даво айламас,
Ушбу жиҳатдинки, ҳақуллоҳ эмас.

Гарчи синуқ игна ҳақунносдур,
Бағринг аро ханжари олмосдур.

Қилмаса мазлум гуноҳинг биҳил,
Дўзах ародур ватанинг муттасил.

Афвия анинг тутмасанг уммид сен,
Билки томуғ ўтида жовид сен,

Кимга тикан бирла қилибсен ситез,
Урғусидур кўксунгга юз тиғи тез.

Кимки бўлур бир шараринг фош анга,
Дўзах ўти бўлғуси подош анга.

Кимгаки бир ришта етурдунг зиён,
Қатлинга ул риштани билгил йилон.

Эйки, қавий айлади давлат қўлунг,
Зулм сори тушти ва лекин йўлунг.

Зулмунг эмас эрди халойиққа кам,
Ким қиладурсен ани ўзунгга ҳам.

Зулм ўзунга фиксдур, эй хушёр,
Гум қил ани, бўлса санга хуш ёр.

Чунки фараҳ базмиға жазм айладинг,
Айшу тараб азмиға базм айладинг.

Қасрки, базм анда муҳайё бўлуб,
Зийнати фирдавс муалло бўлуб.

Пардалари риштаси эл жонидин,
Лаълию шингарфи улус қонидин.

Шамсаси эл моли била зарнигор,
Эл дуру лаъли била гавҳар нигор.

Хиштани масжид бузубон келтуруб,
Тошини эл марқадидин еткуруб.

Анда тузуб маснади шоҳаншаҳи,
Айшу тараб жоми учун муштаҳи.

Базмда соқийлар ўлуб жилвасоз,
Аҳли ғино ҳар сори дастон навоз.

Ҳарнеки марғуби бўлуб нафсининг
Топилиб ул базмда бир йўққи, минг.

Тил бори ул дебки, демак хўб эмас,
Кўз кўрубон оники, матлуб эмас.

Рост ярим тунга дегин ҳол бу,
Ҳам санга, ҳам хайлинга аҳвол бу.

Жом бу аҳволингга қон йиғлабон,
Шамъ куюб, ашкфишон йиғлабон.

Қоқиб овуч санжу қилиб наъра кўс,
Кўкка чекиб нолау афғон хурўс.

Сен чу бўлуб сархушу хилват гарой,
Анда қилиб ҳар не тилаб нафсу рой.

Базмдағи қарию гар худ йигит
Майдин ўлуб ҳар бири бир телба ит.

Шайнда қоплондин агарчи фузун,
Нафс итининг илгида лекин забун.

Ҳар бириси юз тамаи хом аро
Ёйилибон кишвари ислом аро.

Ҳар сори бир маст ўлуб ором жўй,
Бир бути гулрухдин ўлуб ком жўй.

Мастлик уйқуси чу айлаб ҳужум,
Борча ўлукдек ётиб ул хайли шум.

Зулмини тарк айлаву дод айлагил,
Марг кунидин доғи ёд айлагил.

Зулмунг эрур кундузу фисқинг кеча,
Зулм ила фисқинг неча бўлғай, неча?

Гаҳ-гаҳи ёд айла надоматни ҳам,
Қайси надоматки, қиёматни ҳам.

РИЕКОР ШАИХЛАР ҲАҚИДА

Эй бўлубон санъат ила хирқа пўш,
Шому сахар зикр ила солиб хурўш.

Хирқа уза баҳяки ҳар ён чекиб,
Зухду риё вуслаларидин тикиб.

Руқъан даврий бу мураққаъда кўп,
Барча дирам остиға тикмакка жуп.

Иплар анга риштан талбис ўлуб,
Игна анга сиблати иблис ўлуб.

Азрақ узаким бўлубон бахясоз,
Анжуми наҳси фалаки нақшбоз.

Ушбу фалак узра ридо субҳи дам,
Субҳки, козиб анга бўлмиш алам.

Эски амомаки бўлуб печ-печ,
Печдин ўзга нима йўқ анда ҳеч.

Қайси асо ҳийла уйига сутун,
Кош сииб ул, бу уй ўлгай нигун.

Субҳа дема, бутки йўнуб буттарош,
Дона ясаб, ҳарне қолиб реза тош.

Муъзини қарробан куффор анга,
Ришта бўлуб риштай зуннор анга.

Ул йигочеким, ани мисвок этиб,
Оғзи дуоби била нопок этиб.

Номаи идбор дегил оғзи руст,
Ўлмак учун элтиб ўз оғзиға чуст.

Ҳар ён аёғидаки наълайн ўлуб,
Аҳли сафо ҳазли учун шайн ўлуб.

Турфа соқолин осибон кулгудек,
Икки йигоч узра чиқиб ўчкудек.

Ўчкуча ҳам йўқ нишида тўғрилиқ,
Ул тутуб ўғри, бу қилиб ўғрилиқ.

Ўчку тилаб хайлиға баргу наво,
Гар гала минг бўлса, бўлуб пешво.

Ўзини бориға шафиқ айлабон,
Ҳоди ўлуб қатъи тарийқ айлабон.

Тог ила тузни туну кун бошқариб,
Хайлини йўл ақбасидин ўтқариб.

Кўргузубон бу доғи хайлига йўл,
Йўлки, борибон томуғ ўтига ул.

Водийи зулмат аро ул турфа хайл,
Йўл итуруб айлабон ўт сори майл.

Мафсақан тошибон элтиб паноҳ,
Отини маъбад атабу хонақоҳ.

Хонақоҳ ичраки солиб бўриё,
Раиғ анга зарқ ўлубон, бў — риё.

Масжиди аркони бўлуб мухталиф,
Қибла жануби тарафи мунҳариф.

Маст муғ, ашжоридин абвоб анга,
Қуҳбаи тарсо қоши меҳроб анга.

Шайх бу меҳроб аро тоат қилиб,
Ҳар неки шайтон деб итоат қилиб.

Бўлуб анга жамъи халойиқ мурид,
Лек бори шайхқа лойиқ мурид.

Шайх қадин ҳам қилибон «нун» киби,
Ўлтурубон гўшада Зуннун киби.

Аҳли сулук ичра маориф дебон,
Они муҳикқик, муни ориф дебон.

Ҳарза музахрафники бунёд этиб,
Аҳли иродатқа ҳам иршод этиб.

Бирин этиб зўр ила хилватнишин,
Бирин этиб куч била узлатгузин.

Аҳли риёзатдин атаб бирини,
Бирига деб воқеа таъбирини.

Воқеа гар худ анга ёлғон дебон,
Ул доғи таъбирини ҳазён дебон.

Хилват аро қилғучи маҳрам ўзин,
Хизр била тутқучи ҳамдам ўзин.

Латтаки, маҳкам тугубон банг анга,
Еткурубон банг яшил ранг анга.

«Хизр паямбар» қўюбон отини,
Воқеа деб ҳарза хаёлотини.

Иўқки ҳамин хилвати аҳлиға бас,
Шайхқа ҳам ушбу хизр ҳамнафас.

Бу эл эрур борча ямондин ямон,
Кимки йўқ ондин ямон, ондин ямон.

Ботин ўлуб фосиду зоҳир салоҳ,
Тоши мусаллову ичи мустароҳ.

Руҳни нафс олида қул айлабон,
Қуллани дажжолға жул айлабон.

Дев ила шайтон уруб ичинда жўш,
Танга малоик паридин пардапўш.

Кўнглак аро мушку абири тараб,
Кўнглида юз ит ўлубу гандараб.

Гарчи бўлур қалб дирам рўйқаш,
Андин айирмоқ бўлур ўт бирла гаш.

КАРАМ ВАСФИДА

Эй тушуб эгингга карам кисвати,
Қолмайин илгингда дирам қиймати.

Панжанг ўлуб сийм фишонлиққа бош,
Машриқу мағрибда нечукким қуёш.

Сийм ила илгингга адоват бўлуб,
Анда фано, мунда саховат бўлуб.

Чун кафинг олтун сочиб, андоқки барқ,
Барқ ҳаёдин бўлубон ерга гарқ.

Бошинг уза жуду сахо афсари,
Афсаринг устида карам гавҳари.

Гавҳари зотинг топиб онча шараф,
Ким ети кўк ҳуққасин айлаб садаф.

Қадринг ўлуб торами ахзар киби,
Дурру гуҳар сочмоғинг ахтар киби.

Буки санга тенгри ато айлади,
Қисм карам бирла сахо айлади.

Ҳар сари мў жисмингга бир тил бўлуб,
Бўлмас анинг шукр ила узрин кўлуб.

Жуду саховат чоғи бухл этмагил,
Шукр замони доғи бухл этмагил.

Бухл эрур борча сифатдин хасис,
Лек сахо жавҳари асру нафис.

Гарчи саховат санга ойин эрур,
Бошинга бу дур била тазийин эрур.

Бу дури серобни хор айлама,
Бухл ҳисобида шумор айлама.

Эйки санга тенгри насиб этти жоҳ,
Берди карам қилмоқ учун дастгоҳ.

Билки сахо қилғали кимдур муҳиқ,
Сийм берурга ким эрур мустаҳиқ,

Сочмоқ овуч бирла гуҳар от учун,
Нақд этак бирла мубоҳот учун—

Ақл ҳисобидин эрур бас йироқ,
Бухл бу жудунгдин эрур яхшироқ.

Бўлди бу иш маст ила мажнун иши,
Маст ила мажнун нега бўлғай киши?

Они доғи дема сахоким, киши
Нечаки исроф эмастур иши.

Бермагида маръи эрур эътидол,
Лек эмас мавқеида базли мол.

Еяр анга супраки, ул оч эмас,
Берур анга тўнки, яланғоч эмас.

От анга тортарки, юз илқиси бор,
Сийм анга берурки, юз илғиси бор.

Ҳам йиборур лаъл Бадахшон сари,
Ҳам кетурур зирани Кирмон сари.

Хизрга етгач тутар оби ҳаёт,
Миср шакаррезига ҳабби набот.

Шамъни кундуз ёрутур беадад
Меҳр зиёсига берай деб мадад.

Мушкини ҳар кеча сочар бедаранг,
Тун сочиға бермак учун бўю ранг.

Муштаҳи эл юз эса нон бергали,
Луқма тотурмас, тилабон мумталиий.

Уйла булутдекки қуруқ боғ уза
Егмай ўтуб, сувни тўкар тоғ уза.

Журъа учун жон берибон дурд нўш,
Жом тубин купга қуяр майфуруш.

Аҳли вабо тортиб ажал соғари,
Кон аро ёқут кўюб жавҳарий.

Бу икки бир навъ саховат эрур,
Уртасида саҳл тафоват эрур.

Они доғи қилма саҳо доҳили,
Ким кишини томиан комили.

Халқ жиҳотиға талабгор этар,
Ҳарнеки, кўрди тамаъ изҳор этар.

Зулму тааддию васойил била,
Ваъдау пайғому далоийил била.

Коми улус молини олмоқ эрур,
Гар олур, аммо яна бирга берур.

Ҳам сочари маҳмалу ҳам термаги,
Ҳам олури ҳарзаву ҳам бермаги.

Чоҳ қозар ғусса чекиб солу моҳ,
Туфроғи дафъиға қозар ўзга чоҳ.

Олмоқ эрур қасд анга бермак ғараз,
Бу ҳам ул иккидек эрур бир мараз.

Олмогидин гайри зиён буд йўқ,
Турфа буқим, бермагидин суд йўқ.

Они доғи дема сахийким, киши
То тиламас бермак эмасдур иши.

Ҳар нечақим мустаҳиқ ўлсун азиз,
Истамагунча анга бермас пашиз.

Они, ахий, ҳар киши айтур сахий,
Билки, сахий ул худ эмасдур ахий.

Кўрки, фусунгар чу узатти фусун,
Олди йилон муҳрасин айлаб забун.

Тилни чу метин узатиб ўт солур,
Хорадин олмос ила ёқут олур.

Шамъ чекиб тил чу узатти наво,
Шом диёри уза чекти ливо.

Ўтки забона анга маълум эрур,
Темуру хоро дамидин мум эрур.

Субҳ дам урмоқда магар деди сўз,
Ким қуёш олтунига ёрутти кўз.

Они сахий англағил, эй ҳушманд,
Ким ани давлат қилибон сарбаланд.

Ҳоли агар яхши дурур, гар табоҳ,
Кимсадин этмас тамаи молу жоҳ.

Ҳам неки ҳақ берса қаноат қилур,
Ҳам неки амр этмиш итоат қилур.

Илгидагидин неки малҳуз этар,
Бир илиғи қисқани маҳзуз этар.

Баҳрга етса тиламас шабнаме,
Захми кўрса аямас марҳаме.

Эйки сахо кўйида авбош сен,
Телбау усрук киби зарпош сен.

Нақдни гулдек доғи совурмагил,
Гунча киби доғи гириҳ урмагил.

Ҳарнеки бу сафҳада ойин эрур,
Барча сахо аҳлига талқин эрур.

Гунча киби хурдани қилма тугун,
Тонгла чу сочқунг неки тугдунг букун.

Бухл ила чун ютти садаф дурри соф,
Қилдилар олмоғида кўксин шикоф.

Чаррки, меҳр олтунин айлар ниҳон,
Юзини онинг қаро айлар жаҳон.

Ешурур анжум дирамин турки меҳр,
Ерга кўмар бош тубан они сипеҳр.

Чунки хазон илги сочар зарварақ,
Кўрки қуёш ранги бўлур ҳар варақ.

Тарки тамаъ қилки, сахо ул эмиш,
Базлда сарф этки, ато ул эмиш.

Бергали олмоқ ишидин бўл йироқ,
Бермак учун олмоғанинг яхшироқ...

ҲОТАМИ ТОЙИ ҲИКОЯТИ

Ҳотами Тойиға бир озодаваш
Дедики: «Эй ҳимматинг озодакаш.

Токи сахо бўлди кафинг варзиши,
Кўрдунг экинму бир ўзунгдек киши?». .

Деджи: «Бир кун қилибон жашни ом,
Индаб эдим бодия аҳлин тамом.

Матбах аро юз тева қурбон эди,
Қўю қўзи беҳаду поён эди.

Базм ичидин дашт сори бир нафас,
Касби ҳаво айламак эттим ҳавас.

Сайрда кўрдум бир асири миҳан,
Бир кучоқ орқасига юклаб тикан.

Жисми уйин айлабон ул юк нигун,
Тиркабон ул уйга асодин сутун.

Ҳар қадам олгунча тиниб муддате,
Ҳар нафас ургунча ўтуб фурсате.

Солди ул эмгак ўти кўнглумга тоб,
Лутфу тараҳҳум била қилдим хитоб:

«К-эй қадинг эмгак юки паст айлаган,
Жисмида гам хори нишаст айлаган!

Даштда гўёки хабар билмадинг,
Ҳотам уйи сори гузар қилмадинг?

Даъват этиб асру фаровон буқун,
Қилди ямон-яхшини меҳмон буқун.

Ташла тикан, гулшани иззатқа ет,
Чекма машаққат кўпу даъватқа ет».

Менда чу фаҳм этти бу навъ изтироб,
Бош кўтариб кулдию берди жавоб:

«К-эй солибон ҳирс аёғингга банд,
Озу тамаъ бўйнуга боғлаб каманд.

Водийи гайратқа қадам урмағон,
Кунгури ҳимматқа алам урмағон.

Сен доғи чеккил бу тикан меҳнатин,
Тортмағил Ҳотами Той миннатин.

Бир дирам олмоқ чекибон даст ранж
Яхшироқ андинки, биров берса ганж*.

Улки бу янглиғ сўзи мавзун эди,
Мендин анинг ҳиммати афзун эди*.

Ҳиммат агар бўлса Навоий санга,
Банда дурур Ҳотами Тойи санга.

Соқий, аёқ тут, карам изҳор қил,
Базли Ҳотамға намудор қил.

Бизда чу май важҳиға камдур дирам,
Камлиқ эрур биздину сендин карам.

АДАБ ҲАҚИДА

Эй талаб уйида нишаст айлаган,
Қаддини хидмат юки паст айлаган.

Эл йўлида, гард ўлубон дард ила,
Кибр кўзин кўр этиб ул гард ила.

Бўлмас адабсиз кишилар аржуманд,
Паст этар ул хайлини чархи баланд.

Тарки адабдин бири кулгу дурур,
Кулгу адаб таркига белгу дурур.

Қаҳқаҳадини кабк наво келтуруб,
Бошиға ул кулгу бало келтуруб.

Гунча кулуб бўлди очилмоқ анга,
Етти очилмоқда сочилмоқ анга.

Барқни кулгу йиқибон тоғ аро.
Балки қилиб ер қуйи тупроғ аро.

Субҳки бу шева писанд айлабон,
Меҳр ўти дуррини сипанд айлабон.

Кулгуки ўз ҳаддидин ўлди йироқ,
Йиғламоқ андин кўп эрур яхшироқ.

Равшан этиб шамъни ҳар тун йиғи,
Елга бериб гунчани хандонлиғи.

Қилди булут ашки била дур нисор,
Бўлди чоқин кулгусидин хоксор.

Мастки йиғлай юруй ўздин кетиб,
Ашки ниёзи гунаҳин пок этиб.

Кимда адаб — кулгуга очмас оғиз,
Лек ҳаё абри эмас қатрасиз.

Қаҳқаҳаким ҳазл анинг ёридур,
Қурбақа савти била рафторидур.

Ҳар кишиким ҳинду ўлур ҳазл аро,
Юзини қилмоқ керак аввал қаро.

Ҳарза эрур чунки мушаъбид сўзи,
Ўз тилини, кўрки, кесар ҳам ўзи.

Улки соқол боғлабон эл кулдурур,
Кулгу сақолиға ўзи келтирур.

Қилмоқ учун кўзга фузун кўркини,
Бошиға маймун чу кўяр бўркини.

Кулгу учун келса улус қошиға,
Кулмас улус ёлғуз анинг бошиға.

Масхараким кулгу учун бож ер,
Бир дирам олгунча ики кож ер.

Шаклда чун масхараваш келди бум,
Урмогига қушлар этарлар ҳужум.

Ҳазлга дўли илик этса сутун,
Ўзини куч бирла қилур сарнигун.

Мунча мазаллат бориси булъяжаб,
Дафъ бўлур келса ҳаёву адаб.

Жилвагар ўлди чу қуёш рояти,
Ер тубига кирди кеча зулмати.

Музҳик эрур маст чу айлар хуруш,
Сўзни тааммул била дер аҳли ҳуш.

Тулкуву ит кулгу эшигин очар,
Шер кўрунғач улус эвдин қочар.

Буки тавозуъ дурур оти анинг,
Еки адаб келди сифоти анинг.

Гарчи хирад васфидин ўзга демас,
Борча улус шаънида бирдек эмас.

Сажда гадо оллида эрмас карам,
Билки карамдур анга бермак дирам.

Тифл учун қўпмоқ эмастур адаб,
Пирлар ул ишни демастур адаб.

Ул мутакаббир бўлуру сен енгил,
Бу икки иш эл нега қилғай дегил.

Гарчи адаб шарти бағоят керак,
Ҳар киши таврида риоят керак.

Рутбада сендин кишиким бўлса паст,
Кўрсанг ўз олингда ани зер даст.

Гар санга худ тобиу худдом эрур,
Қайгулари кўнглунга ноком эрур.

Фарзу сунаи улча эрур дилпазир,
Борчага ўргатмак эрур ногузир.

Ҳар не алар қилса хилофи ҳисоб,
Фарз дурур айламагинг эҳтисоб.

Ҳашрададур чунки хитоби санга,
Ҳар не савол ўлса жавоби санга.

Лек риоятлари бўйнуидадур,
Руқъаи рўзилари қўйнуидадур.

Вожиб эрур борчасига ёрлик,
Яхши-ямон ишга хабардорлик.

Бу сифат уммид илаким бийм эрур,
Ушбу жамоатқа бу таъзим эрур.

Гар эрур атфолу аёлинг сенинг,
Будур аларга доғи ҳолинг сенинг.

Улча эрур тифлға шойиста иш,
Билки кичикликда эрур парвариниш.

Қатраға чун тарбият этти садаф,
Эл бошиға чиққуча топти шараф.

Бириси қўймоқлик эрур яхши от,
Ким десалар етмагай андин уёт.

Исмда кўп келди тафовут падид,
Бирини Ҳусайн ўлди, бирини Язид.

Қилмоқ эрур бири муаллим талаб,
Қилғали таълим анга илму адаб.

Итга тааллумда чу бўлди камол,
Сайд анинг оғзидин ўлди ҳалол.

Олим ул итким нажасул-айн эрур,
Уғлунга жаҳл ўлса ажаб шайн эрур.

Гарчи анга шафқат эрур судманд,
Тегурур ифротн ва лекин газанд.

Меҳр ила зажрики таваққуъ дурур,
Тифлға сендин бу тавозуъ дурур...

Бири эрур макруматн волидайн,
Билки мунунг қилмоғидур фарзи айн.

Бу икнининг хидматини бир бил,
Ҳар неча ифрот эса, тақсир бил.

Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисмни қил садқа ано бошиға.

Икки жаҳонингга тиларсен фазо —
Ҳосил эт ушбу икисидин ризо.

Тун-кунунгга айлагали нур фош,
Бирисин ой англа, бирисин қуёш.

Сўзларидин чекма қалам ташқари,
Хатларидин қўйма қадам ташқари.

Кимки улугроқ анга хидмат керак,
Улки кичикроқ анга шафқат керак.

Кимники қилсанг мутавассит хаёл,
Асра анинг ҳурматида эътидол.

Хидмат ила айлама тавқир ҳам,
Шанъат ила айлама таҳқир ҳам.

Тутқил анинг ҳурмати ичра зарур,
Қондан нуктаи «хайрул-умур».

Иззати ҳаддин кам эса хўб эмас,
Ҳаддидин ортуқ доғи марғуб эмас.

Еки сени гардиши чархи баланд,
Айласа шаҳ хидматиға аржуманд.

Гарчики, шаҳ базми эрур дилрабо,
Вожиб эрур айламак андин ибо.

Марҳами зимнида эрур решлар,
Нўши ичинда тикилур нешлар.

Гул кўрунур, ёнида юз хори бор,
Бор эса бир айш, минг озори бор.

Яна будурким, тони хидмат чоғин,
Айла, вале айламагандек соғин.

Яна буким, яхши-ямон дема сўз,
Эл ямону яхшисига солма кўз.

Яна буким, ранж етар, гар талаб,
Асра ямон-яхшига шарти адаб.

Тошқилиғингнинг бу сифат ҳоли бор,
Бўлса тақарруб анинг ашколи бор.

Бу неча иш бўлса муяссар санга,
Давлат ила ёруғай ахтар санга.

Айш, Навоий, неча дилкаш дурур,
Лек адаб бирла ҳаё хуш дурур.

Соқий, адаб шартини омода тут,
Оллима тўққуз юкунуб бода тут.

То ани ич, деб санга мен юз тутай,
Томса тўқуз, оқса худ ўттуз тутай.

ҚАНОАТ БОБИДА

Кимки иши бўлди қаноат фани,
Билки, ани қилди қаноат гани.

Ганжу тажаммулни ғино билмагил,
Балки ғино ганжи қаноатни бил.

Нақди қаноатқа чу йўқтур фано,
Жаҳд эт-у бу нақд ила топғил ғино.

Кулбада дарвешки, қонев дурур,
Фойиқ эрур шаҳғаки, томеъ дурур.

Чунки тамаъ бўлди гадолар иши,
Билки гаодур тамаъ этган киши.

Шаҳ чу тамаъ қилди эрур луқмахоҳ,
Қонев дарвеш эрур подшоҳ.

Шоҳ ул эмаским, бошиға қўйди тож,
Шоҳ ани билким, йўқ анга эҳтиёж.

Кушлар аро шаҳки, анқо дурур,
Нуктае бу амрда пайдо дурур:

Бордур агар фикр ила топсанг вуқуф,
Қонев анқоға мувофиқ хуруф.

Кимки қаноатдин эрур ҳужжати,
Яхши-ямонга йўқ анинг ҳожати.

Топса қаноат сори ҳар кимса йўл,
Шоҳ бу тақдир ила ул бўлғай, ул.

Мулк ила ўзни демагил аржуманд,
Мулки қаноат била бўл сарбаланд.

Чархки бир қурс ила тузди маош,
Боғлади ой жирмини кўксига тош.

Айлади ҳақ вазъида нодир ани,
Неки қилайин деса қодир ани.

Шамъки ўз ёғи била қоврулур,
Чарх анга фонус киби эврулур.

Олтун исирғаки қулоқ оғритур,
Зарҳал ўтукдурки, аёқ оғритур.

Нукта дурин бил қулоқ оройиши,
Кенг ўтук ўлди аёқ осойиши.

Топса киши бодия ичра зулол,
Олтун аёқ қайдау сингон сафол.

Сувға сафол ичра ҳаловат дурур,
Кўзгуга кул бирла тароват дурур.

Кўзгу жамолиға нафас бўлмасун,
Дастаси олтун гар эмас бўлмасун.

Ташнаки ул сув била истар фараҳ,
Қайда кирар кўнглиға олтун қадах.

Қим қуруқ ўтмак сувға тўғраб есун,
Қурси хуру чашмаи ҳайвон десун?

Ошиға ким солса қилиб зийнат иш,
Зардагу шалғам киби олтун-кумиш.

Борча нахуд ўрнига дурри хушоб,
Реза чугиндар ерига лаъли ноб.

Юзида зарришта бўлуб заъфарон,
Қурси қамардин табақ устида нон.

Сабзаси нон узра зумуррад бўлуб,
Тарраси хон ичра забаржад бўлуб.

Тенгри учун, кел ўзунг инсоф бер,
Ким киши оч ўлса не навъ они ер.

Гарчики бор анда зарофат баса,
Дурлари тишларгадур офат баса.

Чайнаридан тишга ҳам озор ўлуб,
Ютмоғидин худ бўғуз афгор ўлуб.

Чунки ейилди бу такаллуфлуқ ош,
Ош дема, балки неча пора тош.

Меъда аро чунки бу даъват етар,
Деким ани меъда негиб ҳазм етар.

Меъда ўзи хурдидоғи ошни
Ҳазм қилур, йўқки ушоқ тошни.

Улки тажаммул анга воқеъ эмас,
Ончаки бор сарфага қонеъ эмас.

Кўрди эса мунъими итлоф хў,
Айлар анинг шевасини орзу.

Топмай анинг маҳзанига дастрас,
Базл ила исрофини айлар ҳавас.

Сарв ёнида чиқорур хошасин,
Рахш хиромида сурар лошасин.

Киймак учун эгнига топмас палос,
Элга тилар, берса мунаққаш либос.

Кимгаки андеша бу сурат бўлур,
Аввал анга бурж зарурат бўлур.

Бурж ишидин ўзга чу фан топмади,
Олди, вале бергали тан топмади.

Айлади чун важҳни хоки сиёҳ,
Ваъда етиб қилди гулу қарзхоҳ!

Бурж этибу сарф этиб итлоф ила,
Борчани айлаб талаф исроф ила.

Е улус ичра юзи суйин сочиб,
Е олибон бошину бир ён қочиб.

Мунчаву юз мунча етибон алам,
Лек анга бўлуб яна юз мунча кам.

Тарки қаноат ани айлаб жало,
Келтурубон бошига юз минг бало.

Улки қаноатни қилиб даст печ,
Ҳолига бу печ етишгайму ҳеч.

Икки қаро пул чекибон даст ранж,
Яхшироқ андинки, шаҳ инъоми ганж.

Тинч кўнгул бирла қатиксиз умоч,
Беҳки биров миннати бирла кулоч.

Қилма, Навоий, тамаъ элдин дирам,
Бор эса берсанг худ эрур ул карам.

ВАФО БОБИДА

Чарх тўқуз дуржики заркор эрур,
Жавфида юз минг дури шаҳвор эрур.

Ҳар дурининг ламъаси шамъи фароғ,
Не дуру не шамъ — дури шабчароғ.

Ҳар бирининг қиймати кондин фузун,
Кон демаким, кавну макондин фузун.

Улки лақаб қўйдилар «афлок» анга,
Анжуми юз минг гуҳари пок анга.

Қай бириким ўксук эрур покидин,
Ожиз эрур ақл анинг идрокидин.

Ҳарне жавоҳирки, хаёл айлагай,
Жавҳарийи ақл савол айлагай.

Юз топилур, бир деса бу кон аро,
Юз деса минг онча бу уммон аро.

Ғайри ҳамул дурки, жаҳонтоб эрур,
Ким бу тенгиз қаърида ноёб эрур.

Бир дур агар айласа зоҳир жамол,
Иккиси жамъ ўлмоқ эмас эҳтимол.

Сўрса отин аҳли сафо жавҳари,
Оҳ чекиб деки, вафо гавҳари!

Бу дури ноёб вафому экин,
Гар ул эмас, меҳригиёму экин?

Меҳригиё демаки, анқодур ул,
Жавҳари фарду дури яктодур ул.

Меҳр узори уза хатти губор,
Тун сочининг тобида мушки тотор.

Тушса биров илгига дурри ятим,
Бордур анинг жавҳари жониға бийм.

Ҳар киши ҳамким бу гуҳар бор анга,
Ранжу ано дойим эрур ёр анга.

Ҳар кишини кўрса ўзин ёр этар,
Меҳру вафо гавҳарин изҳор этар.

Ул киши разл ўлсун, агар бахтиёр,
Ким мунга йўқ шафқатида ихтиёр.

Уйлаки хуршед эрур айни нур,
Кўзни ёрутмоқда анга не шуур.

Абрки ҳар қатра гуҳардур анга.
Гул очилурдин не хабардур анга.

Гул не билурким, негадур зеби боғ,
Невчун этар атри муаттар димоғ.

Ўт эрур ўз ҳирқатидин беҳабар,
Бодаға маст эрканидин не хабар.

Ҳар кишиким жуз бу гуҳар йўқ анга.
Фош ўлур андоқки, хабар йўқ анга

Ҳар нечаким, бу гуҳаредур шариф,
Хосиятидур анга беҳад касиф.

Ким бу гуҳар ҳар кишидин бўлди фош,
Бошиға ёғди гуҳар ўрниға тош.

Ҳар кишига қилди биров бир вафо,
Махласи йўқтур кўрубон минг жафо.

Неча самар сочмоғ эса шоҳ иши,
Кўпрак отар тош ани терган киши.

Кон неча базли гуҳари пок этар
Олғучи кўпрак юрагин чок этар.

Шамъ ёрутуб эв ичу тошини,
Эв ияси кўпрак узуб бошини.

Хосса бу давронки, муҳаббат қўли
Синди анинг панжасидин бир йўли.

Чунки қуёш боштин-аёқ бўлди меҳр.
Ерга киюрди ани ҳар тун сипеҳр.

Хома вафодин битиди можаро,
Муфтийи гардун юзин этти қаро.

Чаҳ бошига эврулубон чархи тез,
Боғлабон ул бўйнину айлаб ситез.

Ваҳки фалак токи сабук санг эрур,
Даҳр анинг олида куҳан ланг эрур.

Меҳр элига жаврму эрди экин?
Қоида бу таврму эрди экин?

Лутфу вафо йўлида бўлгонга гард,
Йўқ эди эркинму эваз, ғайри дард?

Кимки вафо узра бериб бош анга,
Сарзаниш-ўқму эди подош анга?

Е бу замон аҳлига бу бўлди баҳр,
Нўш олибон қуймоқ эл оғзига захр.

Кимга биров тутса гули тоза рўй,
Гулшани ризвонча анга рангу бўй, —

Буки эваз, бермагай ул жуз тикан,
Бир демағил, балки дегил юз тикан.

Халқ ишига гар бу намудор эрур,
Бир киши топмоқ иши душвор эрур.

Бир киши андоқ кишиким бир киши,
Тузгай анинг бирла маваддат иши.

Етса фалакдин ситаму хори дард,
Бир нафас этгай анга изҳори дард.

Бўлса замон ханжаридин ёрае,
Мунглашиб андин тилагай чорае.

Ҳарне етар даҳр малоли анга,
Айлагай ўз кўнглини холи анга.

Ҳар кишига етса фалакдин ғаме,
Бўлмаса ҳамдарди анинг ҳамдами.

Роз лабин тиккан ипин сўкмаса,
Ҳарнеки кўнглида эрур тўкмаса.

Дард ёқиб шуълаи нобудини,
Чархдин ўткаргай анинг дудини.

Тиғи бало кўксини чок айлагай,
Дард они бир дамда ҳалок айлагай.

Сарсари ғам жонига ургай сипеҳр,
Хирмани умрини совургай сипеҳр.

Бас кишига умр хуши ёр эмиш,
Умр деган ёри вафодор эмиш.

Ерки, ойини вафо йўқ анга,
Шамъ кибидурки, зиё йўқ анга.

Шамъки йўқ анда зиё тўшаси,
Ўтсиз эрур ўйлаки, муз шўшаси.

Ёрки, бор анда вафо ёр бил,
Умр деган ёри вафодор бил.

Ҳар киши оламда эрур ёрсиз,
Бир садафедур дури шахворсиз.

Иўқ хунари ёлғуз эса, ўз киши,
Қайда киши сониди ёлғуз киши.

Фард киши даврда топмас наво,
Ёлғуз овучдин ким эшитмиш садо?

Ёрсиз эл охи ғам андуд эрур,
Ёнса йиғоч ёлғуз иши дуд эрур.

Тоқ киши айши уйин бил нигун,
Уйга қачон ҳомил ўлур бир сутун?

Синса уқоб эғни уза бир қанот,
Тез учар, лекин анга бир дам ҳаёт.

Солмас ўйун нард бисотида шайн,
Бўлса анинг тосида бир каъбатайн.

Тошки чакмоқдин ўлгай йироқ,
Тийра тутар иккаласин ул фироқ.

Бир-бирига чун етишурлар даме,
Равшан ўлур ўтларидин оламе.

Синса қаламнинг шақидин бир учи,
Ожиз ўлур нома рақам қилғучи.

Ёки сингар гўшага муҳтож эрур,
Билки камонкаш анга ҳаллож эрур.

Дур нечаким айбдин ўлди йироқ,
Лаъл ҳам ўлса ёнида яхшироқ.

Жумла жаҳон шаҳлиғидин ори бор,
Кимки гаодур доғи бир ёри бор.

Шоҳки йўқ ҳамдаму ёри анинг,
Кўнглида кўп бўлғуси бори анинг.

Қилса биров ҳамнафасу ёрлик,
Бўлғуси кўп ғамға сабукборлик.

Ёр эрур андоқ гуҳари бебаҳо,
Ким анга муҳтож не шаҳ, не гадо.

Ушбу сифат ёрки, марқум эрур,
Войки бу даврда маъдум эрур.

Бўлса доғи топмоғи осон эмас,
Жинси башар ичра худ имкон эмас.

ИККИ ВАФОЛИ ЁР ҲАҚИДА

Андоқ эшиттимки шаҳи комрон,
Тўрт улус хони Темур Кўрагон.

Фатҳи ақолимға қилғонда азм,
Ҳинд саводида қатик бўлди разм.

Фатҳ ила нусрат чу анга берди даст.
Чарх адув қалбига солди шикаст.

Чунки адув куфр эли эрди тамом,
Бек дедиким, қилсун улус қатлиом.

Касратидин даштни тутғон қатил,
Қон ила шингарфдин оқизди Нил.

Бош тушуб ул рўдда сой тошича,
Бош кесибон ҳар киши ўз бошича.

Ҳар сари қон тўкмак ила тиги тез
Жумлақ оламда солиб рустахез.

Ушбу маҳалда икки бечора ёр,
Бўлди қитол аҳлига ногаҳ дучор.

Тушти сипоҳи бирисин чопқали,
Шоҳ ёқосидин амон топқали.

Қатл ишига чун ёнидин чекти тиг,
Бошин анинг чопмоқ учун бедариг.

Кўрди чу тиг остида қўлдошини,
Ери шафеъ ўлди очиб бошини.

«Ким санга мақсуд агар бош эрур,
Қўй ани, бу бош анга подош эрур».

Чун анга юзланди қўюб ёрини,
Ери ҳам этти бу сўз изҳорини.

Қайсига айлай деса ул зулм фош,
Ёри қўяр эрди аёғига бош.

Тунд бўлуб қотили пўлод чанг,
Деди: «Иккингизни чопай бедаранг».

Қай бирининг қатлига қилғач шитоб,
Ена бири айлар эди изтироб.

Ким: «Мени қатл айла бурун тез бўл,
Токи мен ўлгунча тирик бўлсун ул».

Базл қилурлар эли бир-бирга бош,
Бошлариға тиг учун эрди талош.

Макс эди бу навъ арода бир замон,
Ким эл аро тушти нидо: «ал-амон».

Бир-бирига кечти алар жонидин,
Шоҳ доғи кечти улус қонидин.

Фош этиб ул сидқу маваддат хавос,
Ҳам элу ҳам ўзлари бўлди халос.

Берса, Навоий, санга ёре худо,
Сен доғи қил бошингу жонинг фидо.

Соқий, олиб кел қадаҳе — ёр эсанг,
Меҳру вафо шарти била бор эсанг.

Оғзима жон етти даво қил манга,
Ваъда неча эмди вафо қил манга.

ИШҚ УТИ ТАЪРИФИДА

Ишқ чу тугёни камол айлади,
Ошиқ ўзин шефта ҳол айлади.

Ҳусн доғи жилва қилиб дилписанд,
Зулфга топшурди балодин каманд.

Тушти жаҳон мулкига ғавгойи ишқ,
Бўлди замон аҳлига яғмойи ишқ.

Ишқ не ўт эрдик, қилғоч ҳужум,
Дуду шарар бўлди сипеҳру нужум.

Пашшадек ул дуддин итти малак,
Чархда фонусдек ўлди фалак.

Қайси кўнгулники макон этти ишқ,
Утдин ани лаълга кон этти ишқ.

Бўлмаса ишқ, икки жаҳон бўлмасун,
Икки жаҳон демаки, жон бўлмасун.

Ишқсиз ул танки, анинг жони йўқ,
Хусни нетсун кишиким, они йўқ.

Рожих этар ишқ ўтидин чошни,
Эл шаҳиға ошиқи қаллошни.

Ишқ эрур дурру кўнгул дурж анга,
Балки қуёш ишқу кўнгул бурж анга.

Қайси қуёш, базм фурузанда ўт,
Дема фурузандаки, сўзанда ўт.

Танки, сўнгак ҳайъатидин уй дурур,
Гар эмас ўт невчун они куйдурур.

Ишқ аён қилмоқ эрур ҳусн иши,
Ўйлаки ўт шамъ ила ёққай киши.

Ҳар нечаким ҳусн диловезрак,
Ишқ ўти эл кўнгли аро тезрак.

Лутфу тароват нечаким гулда кўп,
Ҳасратидин гулгула булбулда кўп.

Оҳ чекар бўлса кўнгул захмнок,
Шуъла бийикрок урар ўт бўлса чок.

Мушқил эмас ишққа жон ўртамак,
Ўтга не душвор жаҳон ўртамак.

Ишқ эритур ақли ситамкорани,
Шуъла нечукким, сув қилур хорани.

Бир шараре зуҳд жаҳониға бас,
Барқ ила нетгай кўп ўлуб хору хас.

Пил бўлур ишқ анга келтурса зўр,
Пил аёғи остида андоқки мўр.

Ошиқ ўзин ким деса, ошиқ эмас,
Борча киши ишқда содиқ эмас.

Улки кезиб ҳусн писанд айлагай,
Сўнгра кўнгулни анга банд айлагай.

Они кўнгул демаки бир пора тош
Не қизигаъ шамъ ўтидин хора тош.

Ўзни такаллуф била ғамнок этиб,
Мотами йўқ, лек яқо чок этиб.

Тоши малак шеваи талбис ила,
Лек ичи муттафиқ иблис ила,

Зоҳирида сидқдин оройиши,
Ботинида фисқдин олойиши,

Ёридин ул комлар айлаб талаб,
Ким кўрунуб зикрида тарки адаб.

Гаҳ лаби лаълидин этиб жон тамаъ,
Жон демайин, улчаки, имкон тамаъ.

Васф қилиб гаҳ тани гулфомини,
Тан дема, ҳар узвининг андомини.

Ҳазл китоби киби хаттида зеб,
Маъни анга фаҳшу фусуну фиреб.

Шуъбадагар шишасидек тоши соф,
Зимнида юз макр ила зарқу газоф.

РОСТЛИҚ ТАЪРИФИДА

Ҳар кишиким, тузлук эрур пешаси,
Кажрав эса чарх не андешаси.

Уққи, туз ўлди таярони анинг,
Бўлса ер эгри, не зиёни анинг?

Йўл неча туз, йўлчига мақсад қарийб,
Хамлиғидин тушса йироқ йўқ ажиб.

Най туз учун истар ани аҳли ҳол,
Чун туз эмас, эгри кўрар гўшмол.

Найза бўлуб тузлугидин сарбаланд,
Чирмош учун бандга қолиб каманд.

Шамъ бўйи туз келиб айвон аро,
Шоҳиди базм ўлди шабистон аро.

Эгри учуш бирла чу кўп айланиб,
Қайдаки парвона бориб ўртаниб.

Сарвким, ул тўғри чекиб қоматин,
Кўрмайин осибн хазон офатин.

Чирмашибон сунбули тар боғ аро,
Эгрилик онинг юзин айлаб қаро.

Рост қалам халқ эрурлар салим,
Эгри дурур хатки, эмас мустақим.

Ростдур ул ким, назари тўғридур,
Ким илиғи эгридур, ул ўғридур.

Ҳар кишиким, истаса тузлукка гавр,
Англадик ониким, эрур икки тавр:

Бир буки, туз бўлса кишининг сўзи,
Йўқ сўзиким, ҳам сўзию ҳам ўзи;

Бир буки, ёлгонга таассуф била,
Тўғри дегай сўзни такаллуф била.

Яхшидур аввалгиси худ бегумон,
Лек иккинчиси ҳам эрмас ямон.

Ҳар киши ёлгонни деса, лек кам,
Бўлгай эди кош бу давронда ҳам.

Турфа замон аҳлига биз мубтало,
Ким йўқ алар оллида чиндек бало,

Ул кишиким, тузлук эрур шон анга,
Душман эрур гардиши даврон анга.

Хомаки, тузлукка эрур раҳнамун,
Кесилибон боши бўлур сарнигун.

Тузлук ила чун «алиф» урди сало,
Кўрки они остига олмиш бало.

Туз чекилур боргах узра таноб,
Кўрки эрур бошдин-аёқ печу тоб.

Тузлук ила чунки шиҳоб урди гом,
Уртади ўт бошдин-аёгин тамом.

Келди йилон жисмида печу шиканж,
Мухрадур оғзидаву остида ганж.

Эгрилигинин кўрунур янги ой,
Андаки бўлмиш қадами чарх сой.

Мунчаки чирмош била дастордур,
Бош уза чиқмоққа сазовордур.

Йўқ-йўқ, эмас бўйлаки қилдим рақам,
Балки эрур барчаси сахвул-қалам.

Эгрию туз васфи муҳаққақ дурур,
Ботил эрур эгрию туз ҳақ дурур.

Шамъки, тузлук била масрур ўлур,
Гарчи куяр боштин-аёқ нур ўлур.

Барқки, эгрилик ўлубтур хўйи,
Гарчи ёрур лек борур ер қўйи.

То ража чекмак ерига боғбон,
Боғ ҳамон зебда жангал ҳамон.

Моласиз ул тухмки, деҳқон сочар,
Сувни тенг ичмас неча як сон сочар.

Неча мусаттаҳ эса кўзгу юзи,
Туз кўрунур шоҳиди маҳрў юзи.

Худ юзи гарчи мусайқал дурур,
Гирди узор анда мутаввал дурур.

Туз кўрунур меҳр чу турғон сувда,
Эгри бўлур иштарак урғон сувда.

Саҳв ила ёлғон демак эрмас ҳисоб,
Билгач ани чунки қилур ижтиноб.

Улки шиор айлади ёлғон демак,
Бўлмас ани эру мусулмон демак.

Нечаки жаҳд айласа козиб киши,
Бир-икки даст илгари борғай иши.

Ғофил эса халқ бу аҳволдин,
Воқиф эрур тенгри худ ул ҳолдин.

Элга неча маҳфий эса бу сифат,
Зоҳир этар ёлғон ўзин оқибат.

Хар киши онт ичти шарорат била,
Кизб эса дафъ ўлди кафорат била.

Кимки ўзи айлади ёлгон сўзин,
Кизб, дер эл, чин деса, қолгон сўзин.

Неча зарурат аро қолгон чоғи,
Чин демас эрсанг, дема ёлгон доғи.

ШЕР ВА ДУРРОЖ ҲИКОЯТИ

Бор эди бир бешада бир тунд шер,
Вахшат аро кўк асадидек далер.

Чун бўлур эрди болалаб завқнок,
Мўр боласин қилур эрди ҳалок.

Тишлабон ул мояи пайвандини,
Оғзида асрар эди фарзандини.

Бор эди дурроже ўшул бешада,
Шери жаён ваҳмидин андешада.

Шерки тишлаб боласин дам-бадам,
Бешада ҳар ён қўяр эрди қадам.

Етгач анинг боши уза ногаҳон,
Фир эта учса эди ул нотавон,

Ваҳм ила сесканмак ўлуб шер иши,
Ўлтурур эрди боласига тиши.

Тиш била айлаб боласи ёрасин,
Ера этиб ўз жигари порасин.

Дойим анга бу ғам аро ғам эди,
Ғам неки, мотам уза мотам эди.

Кўнгли бу ишдин бўлуб озорлик,
Бошлади дуррож била ёрлик,

Дедики: «Мендин санга йўқ қасду кин,
Эмин ўлу бил мени доғи амин.

Ваҳмини қўй, ҳамдаму ҳамрозим ўл,
Айшу тараб вақти навосозим ўл.

Мен доғи лаҳнинг эшитиб шод ўлай,
Нағманг ила қайғудин озод ўлай.

Шарт буким, етса газанде санга,
Солса фалак ҳийласи банде санга.

Лутф қўлин ҳолингга ҳамдаст этай,
Хасмини бир панжа била паст этай.

Кўргузуб ихлос ишида ихтисос,
Сени адув домидин айлай халос».

Шер кўп афсун била чун қилди жаҳд,
Сидқ ила дуррож доғи қилди аҳд.

Андоқ аро ерда аён бўлди меҳр,
Ким ҳасад элтур эди андин сипеҳр.

Қайдаки ором тутуб шарза шер,
Гирдида дуррож учубон далер.

Бошига парвоз ила гардиш намой,
Уйлаки султон боши узра ҳумой.

Шер эшитиб анинг илҳонини,
Фаҳм қилиб савтида ёлғонини.

Дер эди: «Елгон демаким шум эрур,
Кизб туз эл оллида мазмум эрур».

Панд эшитмас эди дуррожи маст,
Кизбдин этмас эди афғонни паст.

Бир кун анинг қасдиға бир сайдгар,
Ҳодиса домин ёйиб эрди магар.

Дона била сув сари қилгоч хиром,
Тортти сайёд анинг устиға дом.

Қичқирибон дом аро ул мубтало,
Неча деди: «Тот мени туттило».

Шер қулоғиға етиб ул мақол,
Савтини дойимғидек этти хаёл.

Кўп эшитиб эрди бу ёлғонини,
Уйла гумон этти чин афғонини.

Ҳар нечаким рост фиғон айлади,
Сидқини ҳам кизб гумон айлади.

Махласиға айламади илтифот,
Токи анга мунқатеъ ўлди ҳаёт.

Ҳар кишиким ростни бехост дер,
Айтса ёлғон доғи эл рост дер.

Сўзда, Навоий, не десанг, чин дегил,
Рост наво нағмаға таҳсин дегил.

Соқий, олиб кел қадаҳи дилпазир,
Айла мени журъасидин шергир.

Базмининг асбобини қилғил насақ,
Ҳозир этиб сиху кабобу табак.

ИЛМ СИПЕҲРИНИНГ БАЛАНД АХТАРЛИҒИДА

Даҳр ниши то халқ ила бўлмиш ситез,
Хор дурур олиму жоҳил азиз.

Токи жаҳон зулми қилмиш писанд,
Ерга тушар мева, йиғоч сарбаланд.

Разлға рифъат, билик аҳлига ранж,
Тоғ уза хорова ер остида ганж.

Феъли ямон топса рафеъ айлабон,
Ҳукмига олами мутеъ айлабон.

Ўйлаки кайвони нуҳусат шиор,
Ким еридур гунбади нилий ҳисор.

Невчун эрур муштари ондин қуйи —
Қилмаса яхшини ямондин қуйи.

Яхшига андин ғаму озор эрур,
Боғда гул ҳамнафаси хор эрур.

Улки садафдек неча тийра жабин,
Тўлдурубон қўйнига дурри самин.

Кимки бўлуб дур киби софию пок,
Айлабон олмос ила бағрини чок.

Қулла қотиғликқа чу боғлаб камар,
Тиғи бўлуб чеҳра хароши қамар.

Лаълдек улким, гуҳари пок ўлуб,
Кўҳи бало остида ғамнок ўлуб.

Бўлди кемур ҳиндуви оташнараст,
Маснади ёқут уза топти нишаст.

Ўтки аён қилди гули оташин,
Кул узадур хок мазаллат нишин.

Ким анга ҳам асл ямон, ҳам қадам,
Тож ила товус киби муҳтарам.

Улки сўзига бўлуб озода қул,
Тўтийи гўё киби бўйнида гул.

Қушки боғир ёрмоқ ўлуб ком анга,
Шоҳ илиги устида ором анга.

Зулм дурур ушбуки бир нотавон,
Илм тилаб шахридин ўлғай равон.

Айни фалокатдин аёғи яланг,
Тўни йўқидин тани доғи яланг.

Тевраб аёғини анинг ҳар тикан,
Ҳар тикан устида муқаррар тикан.

Уқ аро дунболаи пайкон киби,
Хор ичинда алиф ўлғон киби.

Эски сепечи бошида кулгулук,
Дом киби бошдин-аёғи тилук.

Тойири мақсуд тилаб ком ила,
Донаи ашки доғи бу дом ила.

Эғнида авроқу китоби анинг,
Қилғали таҳсил шитоби анинг.

Қушдек ўлуб сайр муяссар анга,
Эғнида авроқи бўлуб пар анга.

Оч этибон қоринни муҳтожлик,
Туъмаға муҳтож этибон очлик.

Жисминни чун заъф этиб андоққи нол,
Хома киби тил чекиб, айлаб савол.

Ҳарне этиб, қоне ўлуб йўл юруб,
То ўзин ўз мақсадиға еткуруб.

Мақсади бир хиттаки кўрмай ўзи,
Тушта доғи кўрмайин они кўзи.

Халқ кўпу йўқ бири ёри анинг,
Кўздин учуб шаҳру диёри анинг.

Кўча кўпу эв кўпу бозор ҳам,
Билмайин улким, қаён урғай қадам.

Гурбат ўти кўнглига кор айлабон,
Жонини ёлғузлуғи зор айлабон.

Сайр этиб оқшомғача бетўшае,
Чун бўлуб оқшом тутубон гўшае.

Заъф ила ҳуши ўзига келмайин,
Тонгғача уйқу кўзига келмайин.

Тонгла қилиб сайр мадорис аро,
Мадрасалар ичра мажолис аро.

Қайдаки ўз ҳолини таъвил этиб,
Ким эшитиб ҳазл ила тажҳил этиб.

Сарф этибон умр ҳавойи варақ,
То олибон сарф ҳавойи сабақ.

Не топилиб кундуз анинг маскани,
Не билиниб кеча анинг маъмани.

Гурбат аро ҳоли ямондин ямон,
Ҳарне йўқ ондин ямон, ондин ямон.

Ажз бўлуб тил иши тақриридин,
Ўйлаки хома тили таҳриридин.

Бўйла га му меҳнати даврон чекиб,
Ун-ўн беш йил югуруб, жон чекиб.

Мадраса кунжини гамобод этиб,
Тонгдин оқшомгача фарёд этиб.

Бўйла минг эмгакдаги бечорадин,
Ўз ватану мулкидин оворадин.

Баъзи ўлуб, баъзи итиб ҳар тараф,
Баъзи этиб доиясин бартараф.

Оз иш ила баъзи этиб иктифо,
Баъзи ўзига тутубон кўп жафо.

Эврулубон доираи моҳу сол,
Зоҳир ўлуб бир-ики соҳиб камол.

Қарн ила даврон топибон иқтирон,
То бўлубон бир киши соҳибқирон.

Кўнгли бўлуб маскану маъвойи илм,
Қатра киби пайкари дарёйи илм.

Ибрию юнонию сурёни ҳам,
Ҳинди агар сўрса, билиб они ҳам.

Кўнгли уйин илм этибон бир жаҳон,
Қатрада ул навъки, дарё ниҳон.

Нутқики изҳори маоний қилиб,
Зевари асрори ниҳоний қилиб.

Чун тўжубон хома шақидин қаро,
Оби ҳаёт ул зулумоти аро.

Нусха саводи зулумоти анинг,
Маъни ўлуб оби ҳаёти анинг.

Мушкили афлок бўлуб бежадал,
Бу — Алийи фикрати оллида ҳал.

Жумла рақам килкига марқум ўлуб,
Борча улум оллида маълум ўлуб...

Гарчи фалакдин топибон ҳар камол,
Лек фалокат ҳам анга баркамол.

Шом етиб чоштқа, йўқ ком анга,
Чошт муяссар эса, йўқ шом анга.

Илми ким воситан жоҳ этар,
Ўзинию халқни гумроҳ этар.

Олим агар жоҳ учун ўлса залил,
Илми анинг жаҳлига бўлгай далил.

Илм илаким жоҳга майл айлабон,
Баҳр суйин хайга туфайл айлабон.

Итки эрур жифада мақсуд анга,
Бўлса мурассаъ жули не суд анга?

Дунки топиб илм раёсат учун,
Хилъат этиб ҳулла нажосат учун.

Олим агар қатъи амал айласа,
Илмига шойиства амал айласа;

Солмаса кўз жифаи дунийи сари,
Боқмаса туз дунийийи фонийи сари.

Они шараф гавҳарининг кони бил,
Гавҳару кон, ҳарне десанг они бил.

Кон ўзию юз сари гавҳар анга,
Чарх ўзию ҳар тараф ахтар анга.

Конида гавҳарлари ҳам барча пок,
Чархида ахтарлари ҳам тобнок.

Кимки, бу иқбол анга бўлғай насиб,
Солмаса дунйи сари кўз, не ажиб.

Эгнида гар хирқаси юз чок эрур,
Гулга тўни йиртуғи не бок эрур.

Илм, Навоий, санга мақсуд бил,
Эмдики илм ўлди, амал айлагил.

ҚАЛАМ ҲАҚИДА

Ул не ажаб пайкари матбуъ эрур,
Ким уни хуш, диққати маснуъ эрур.

Нўғи нуқат нақши нигорандаси,
Тирноғи мистар рағи хорандаси.

Қушдек ўлуб вазъу намудор анга,
Нуқта сочиб ҳар сори минқор анга.

Туъмаси зулмат, ватани нур уза,
Мушк сочиб сафҳаи кофур уза.

Чобуки мавзун ҳаракоти анинг,
Учқали йўқ лек қаноти анинг.

Қуш демагил, айт муанбар йилон,
Дема муанбарки, фусунгар йилон.

Шоҳид анга жилвада парронлиғи,
Илиг-аёғнинг доғи пинҳонлиғи.

Тил узотиб, фош ўлуб ондин фусун,
Даҳрда ким кўрди йилондин фусун.

Дема йилон, аждар эрур нақд санж,
Музмар анинг жавфида юз турфа ганж.

Дема асо, балки ани хома де,
Нўғин анинг нақшгари нома де.

Хилқати ҳар халқдин аввал бўлуб.
Васфи калом ичра мусалсал бўлуб.

Арш уза курси бўлубон жойгир,
Курси уза лавҳ иқомат пазир.

Лавҳда ҳар нақшки, бўлмиш рақам,
Езгувчи бир-бир қалам ўлмиш қалам.

Мунча шарафким, анга мавжуд эрур,
Котиби мақбул ила мардуд эрур.

Муқбилу мардуди эрур неча хайл,
Ким бориси қилди китобатқа майл.

Аввал эрур котиби дорул — қазо,
Иш анга ношаръға бермак ризо.

Шоҳиди одил анга ёлғон тонук,
Тухмат этарга дирам олғон тонук.

Зоҳир анинг хоини мутлақлиғи,
Ҳақ киби равшан бори ноҳақлиғи.

Килк учин иттиклик ила неш этиб,
Сидку диёнат юзини реш этиб.

Ноҳақ учун ёзиб узун можаро,
Ўз юзидек сафҳани айлаб қаро.

Борча хиёнатни диёнат билиб,
Борча диёнатда хиёнат қилиб.

Банда қилиб, чун тузуб ифсодни,
Сарв била савсани озодни.

Бермаса Ийсойи мужаррад дирам,
Езиб анинг ақдида тўққуз ҳарам.

Хўша узумким, киши ришват деса,
Кўйдурубон боғни жаннат эса.

Ақд халифа қизи ҳинду била,
Анга сув ичмак бир аёқ сув била.

Музд тилаб ҳужжати кобин учун,
Қайдлар ул сафҳада таҳсин учун.

Кимки бу суратқа сурар хомасин,
Билки қорортур юзидек номасин.

Сўнггиси муфтийи ҳиял пеша бил,
Ҳийла била макр анга андеша бил.

Кўнглида эгри не гаразким тузуб,
Сурати фатвосида туз кўргузуб.

Кийдурубон ҳурга хур қисватин,
Ҳарне хашан бўлса, ҳасан хилъатин.

Ҳарза наво ичра қилиб захр фош,
Махфий этиб шамъ тубида қуёш.

Бири яна омили девон бўлуб,
Дев анинг аъмолида ҳайрон бўлуб.

Чарх этибон исм амалдор анга,
Баҳра қилиб ушбу амал дор анга.

Ул бу амал бирла ичиб жоми май,
Килки сариридин анга лаҳни най.

Чун амали бирла навосоз ўлуб,
Ул най уни хона барандоз ўлуб.

Хома учин дуда аро айлабон,
Дудаси оламни қаро айлабон.

Килки улус ўртамагига ўтун,
Ўтқариб ул ўти фалакдин тутун.

Ғофил ул ишдин шаҳи давлат паноҳ,
Давлати аркони бўлуб ришвахоҳ.

Ҳоким этиб мулкка ғоратгаре,
Бузголи ислом эвини кофаре.

Зулм этиб ул косибу деҳқонга ҳам,
Косибу деҳқон неки, султонга ҳам.

Қайси вилоятғаки, азм айлабон,
Эл ҳараму боғида базм айлабон.

Ғар худ ул уй соҳиби ҳофий эрур.
Истари аввал майи софий эрур.

Май била бузғоч қарининг ҳолини,
Шоҳид учун ҳам йибориб золини.

Чаҳдағи тухм арпасини оти еб,
Уйда товуғларни сурук тоти еб.

Ҳосил ўшул уйга бало дорибон,
Қайси бало, балки вабо дорибон.

Йиғламоғу оҳ ила афғон солиб,
Ул ёғину ел била тўфон солиб.

Кентнинг арбоби бир икки авон,
Зулмда бу хожа, алар паҳлавон.

Бир-бири бирла бўлушуб ўйла дўст,
Ким кишиким кўрса дегай мағзу пўст.

САҲОБДЕК НАФЪ РАСОНЛАР БОБИДА

Эй бўлубон субҳ киби сиймпош,
Меҳринг ўлуб ом нечукким қуёш.

Субҳ киби халқ юзига кулуб,
Чарх киби эл бошига эврулуб.

Жола киби хора агар ёғдик,
Бошни ниҳон айламайин тоғдек.

Урса бошинг тиг ила мажлисда жамъ,
Жамъ кўзин ёрутуб, андоқки шамъ.

Хома киби бошинга гар етса шақ,
Сен қилиб ул шақ била зеби варақ.

Тиг ила етган сойи кўксунгга чок,
Сен бериб, андоқки садаф дурри пок.

Давр ичингни неча қонлиқ қилиб,
Нофа киби атрфишонлиқ қилиб.

Нафъ тегурмакки шиор айладинг,
Ўзунгга ул нафъни ёр айладинг:

Нафъинг агар халққа бешак дурур,
Билки бу нафъ ўзунгга кўпрак дурур.

Қатраи гар баҳрға сочти саҳоб,
Баҳр қилур қатрасини дурри ноб.

Нахлға деҳқон чу берур парвариш,
Бўлур анга мевау гул бермак иш.

Улки зарар шевасини тавр этар,
Элга демаким, ўзига жавр этар.

Улки ушотур босибон шишани,
Қилмас аёқ захмидин андешани.

Шуъла тушуб хасгаки тортар алам,
Чун они куйдурди, ўчар ўзи ҳам.

Пашшаки эл бўйнида бўлди мухил,
Бўлди табонча била-ўқ музмаҳил.

Чун кўпалак қасдиға азм этти ёш,
Ерга урар бўркин, очиб ўзи бош.

Бумни тепмакка не қуш кирса чувт,
Тепган оёқдурки, қилур дом руст.

Экса гани тухм қилиб элга зўр,
Тухмини торож қилур хайли мўр.

Кимки фалак сори отар тошини,
Тош ила озурда қилур бошини.

Ҳаққи биров хилқатини қилди пок,
Севмаса нопок эл они не бок.

Меваға мағз ўлса бўлур пўст ҳам,
Кимсага ҳам душман ўлур, дўст ҳам.

Яхши-ямондин бари эрмас жаҳон,
Лек ямон зоҳиру яхши ниҳон.

Чунки ямон кўпрак эмиш, яхши оз,
Жазмки, оз ўлғусидур яхши роз.

Ҳақ сўзи дун халқдин имкон эмас,
Дев тили лойиқи қуръон эмас.

Чунки эрур асли ямон нописанд,
Айламас ул яхшини асло писанд.

Дунки ямон феъли анга хуш дурур,
Жазмки эл яхшиси нохуш дурур.

Бўлди чу эл қилғониға айбжўй,
Мумкин эмас бўлмомоғи айбгўй.

Меҳрки равшанлиқ этар фош ани,
Кимга гунаҳ — кўрмаса хуффош ани.

Сувки берур элга ўлумдин амон,
Тийра қилур ўтға етишган замон.

Гулки маъвоси биёбон эрур,
Гулшан анинг кўзига зиндон эрур.

Лек қуёш жавҳари чун келди пок,
Бўлса булут нурига монё не бок.

Хайр муяссар гар эмас ал била,
Нафъ тегурмак ҳам ўлур тил била.

Ганж бериб бўлмас экин тутса кўз,
Улча қилур вақтида бир яхши сўз.

Ҳам сўз ила элга ўлумдин нажот,
Ҳам сўз ила топиб ўлук тан ҳаёт.

Сўз била куфр аҳли мусулмон бўлуб,
Сўз била ҳайвон деган инсон бўлуб.

Бир сўз этиб онча балиятни дафъ,
Ким сочибон ганж етишмай бу нафъ.

Маъдани инсон гуҳари сўз дурур,
Гулшани одам самари сўз дурур.

Сўз била нафъ ўлмаса эл пешаси,
Яхши керак кўнглида андешаси.

Кўнгли киши хушлуғидин хуш керак,
Нохуш агар бўлса, мушавваш керак.

Ҳам яхши шаклга эга бўлган,
ҳам гўзал маъно асосига қурилган шеър-ҳақиқий шеър.

Эй худо, худди шундай шеърлар халқнинг муҳаббатини
қозонсин,
Хаста Навоийга ҳам шуни насиб эт!

ПОДШОҲЛАР ҲАҚИДА

Эй улуғворлиги фалакнинг авжидан ҳам юқори
қўтарилган одам,
ой ва қуёш сенга ногора бўлиб чалинади.

Сенинг тахтнинг мамлакат учун абадий бахт белгиси,
Чодирнинг соясида мамлакат қўёши порлайди.

Бошинг туфайли тожнинг мартабаси юқорилашди;
тахт эса сенинг оёғингдан азизу мукаррам бўлди.

Пулга лақаб (ном)нинг чекилгани учун у ҳурмат топди,
Сенинг обрўйингни билдирувчи осмон юлдузларича
кўпдир.

Сенинг амалдорлик хутбангни Муштарий (Юпитер)
сайёраси ўзи ўқигани учун,
Тўққиз зналик осмон курси унга минбар бўлди.

Қуёш ўзи сенга соябон бўлишга интилади,
Ой юзидаги муҳр сенинг узугинг ўрни.

Сулаймон давлатида сен ишрат қиласан;
хумо қушидан бошқа нарса сенга соя солмайди.

Сен подшоҳ Жамшид ўлтирган жойда ўлтирибсан;
қўлингни қадаҳдан бошқа нарса ўпа олмаяпти.

Адолат узугингга баланд осмон
«Ростлик — халослик» деган сўзларни нақшлаган.

Баланд мартабанг хутбасини эса у,
«Адолат билан амрингни юргиз!» деб ёзган.

Худо сенга улуглик соясини солиб,
хукмдорлик тахтини сенга раво кўрди.

Не-не буюк одамларни олдингда паст қилиб,
дунёдаги қанча забардастларни сенга бўйсундирди.

Сенинг олдингда халқни ҳам нотавон қилиб,
хаммасига ҳукмингни ўтказди.

Хизматингга элни мажбур этиб,
олдингда қоматларини эгди.

Лекин сен шуни билки, сен ҳам бир бандасан,
аслида уларнинг кўпларидан ожизсан, куймасан.

Улар туфроғу, сен тоза нурдан эмассан;
аслида сарпо уларга бўлиб, сенга қора туфроқ ҳам бўла
берарди.

Ҳамма аъзо ва тан бўлақларида,
ташқи кўринишда ҳам, тузилиш моддаси эътибори билан
ҳам тенгсизлар.

Лекин ҳунар бобида, ақлий етукликда,
яхши хулқда, чиройли сўз сўзлашда,—

адолат билан иш тутишда, инсофда,
юмшоқликда, ҳаёда, бошқа сифатларда,—

шариат йўлида, ибодатда,
худо йўлида қаттиқ туришда —

тўғри йўлдан сен анча четдасан.
Бу соҳада уларнинг кўпи сендан яхши юради.

Сенга тангри шундай имтиёз бериб,
салтанат осмонида баланд қилиб қўйган экан,—

тахтни сенинг шахсингга жой қилиб,
хукмингни мамлакат бўйлаб ўтказиб қўйган экан,—

мунда ҳам у ўз қудратини,
ўз ҳикмати билан қатрани дарёга айлантира олишини
намойиш этмоқда.

Ўзининг ҳақлигини ва яна ҳақлигини одамларга
билдириб,
ўзининг қудрати мутлақ эканини тушунтириб қўймоқда.

Лекин бундай бахтнинг рўпарасида,
бундай буюк мартабанинг қаршисида —

у бир неча вазифани сенга топширган,
бир неча санъатларни ҳам сенга насиб этган.

Биринчи вазифа унинг берган неъматига шукр
қилишдир;
кимки шукр қилса, унга худо бундан ҳам кўпини беради.

Агар сен шукр қилиб, зулм қилмасанг,
ўзи («Қуръон»да): «Албатта, неъматингизни
орттираман!» — деган,

Сўнгра у халқни сенга омонат сифатида топширган;
шунинг учун уларни хуррам тут; чунки бу ҳақда ўзи
ҳам ғам ейди.

Гарчи унинг буйруқлари кўп бўлса ҳам,
аммо уларнинг ҳаммаси ҳам бир-у, буниси ҳам бир.

Халқ пода бўлса, сен чўпон;
у мевали боғ бўлса, сен боғбон.

Қўйни агар ой-йиллар давомида чўпон асрамаса,
уларнинг ҳаммаси оч бўриларга ем бўлади.

Дехқон ўз гулзорига туну кун қарамаса,
ҳўл кўчатлари, ахир, ўтнингга айланади.

Бўрини мумкин қадар подадан узоқлаштир;
боғни ҳам сув бериб, обод қил.

Пода тўғрисида қайғурсанг, у сенга кўп фойда
келтиради.

Боғ ҳам гул ва нафъи бор мевалар беради.

Пода қирилиб, дарахтлар қуриса-чи,
сенинг ўзингга ҳам ҳеч қандай нафъ ва фойда бўлмайди.

Худо топширган топшириқларини сўраб қолса,
ўйлаб кўр, сен у вақтда қандай жавоб берасан?

Агар сен ўзинг йўл таниган одам бўлсанг, кўзингни оч,
иш тутишингни унинг айтганларига қиёс қил.

Сенинг қарамоғингдаги бир одам
зулмингдан бечора ҳолга келиб, эзилиб,

обрўси, мол-дунёси бўлмаса ҳам,
лекин (инсоний) қадр-қиммати сеникидан ортик.

Нимага десанг, қиёмат куни энг юқори турган худо
золимларни ҳам, мазлумларни ҳам саволга тутади.

Шунда унга (бу дунёда чеккан зулми учун) мукофот,
сенга эса шармандалик бўлади.

У буюкликка, сен тубанликка сазовор бўласизлар.

Унинг тили пўлат ханжардек узун бўлади,
савсандек тик очилади.

Сен эса гунафшадек қаддингни букиб турасан,
уятдан бош кўтара олмай, мағлуб ҳолда қоласан.

У хурсандчиликда, сен эса ғам-андухда;
сен ҳозир қандай бўлсанг, у ўша вақт сендай бўлади.

Қилган хатоларинг ҳисоблаб чиқилгандан кейин,
ҳар биттасига юз азоб тортасан.

У вақт тангри бу дардинга даво қилмайди;
чунки у худо номидан иш кўрувчи эмас, ўзи.

Агар бировдан тортиб олганинг синиқ игна бўлса ҳам
уерда олмос ханжар бўлиб бағринга қадалади.

Агар мазлумнинг ўзи гуноҳингдан ўтмаса,
сенинг жойинг доим дўзахнинг ичи бўлиб қолади.

Агар сен унинг кечиришига умид тутмасанг,
билки, абадий дўзах ўтидасан.

Кимгаки бу дунёда бир тикан киргизибсан,
у сенинг кўксингга юзта ўткир тиг уради.

Кимгаки бир учқунни текизган бўлсанг,
бунинг бадалига бутун бир дўзах ўтини оласан.

Кимга бир қил зиён етказган бўлсанг,
у ишни ўз ўлиминг учун илон деб бил.

Эй воҳки, бахт сенинг қўлингни қувватли қилган эди,
лекин сен эса ундан зулм йўлида фойдаландинг.

Сенинг халойиққа қилган зулминг камаймас экан,
бу билан сен ўзингга ҳам зулм қилган бўласан.

Зулм қилиш ўзинг учун ҳам бузуқлик-ку, эй ҳушёр одам,
агар ҳушинг жойида бўлса, уни йўқ қил.

Сен хурсандчилик базинга йўл олар экансан,
айшу фароғат йўлида базм қиларкансан,—

сенинг учун базм тайёрланган қаср —
жаннат монанд қилиб жиҳозланган.

Лекин унинг пардаларининг ишлари халқнинг жонидан;
қизил тошлари ва қизил бўёқлари одамларнинг қонидан;

шини халқ молини талаш ҳисобига олтинланган,
халқнинг дур ва лаъллари билан нақшланган.

Ғиштлари масжидларни бузиб келтирилган,
тошлари одамларнинг қабрларидан ташилган.

Сен шундай жойда тахтда ўлтириб, шоҳаншоҳлик
қиласан,
хурсандчилик қадаҳи учун иштаҳанг жойида.

Базмда соқийлар кулиб, жилвада;
бойлар ҳар томонда ҳийлакорликни ишга солган.

Унда кўнгул нимани хоҳласа,
бир эмас, минглаб топилади.

Оғизларидан чиққан гаплар гапирадиган гаплар эмас;
шундай ишларга кўз тушадики, қараш мумкин эмас.

Нақ ярим кечагача шу аҳволда бўласан,
Сенинг ҳам, одамларингнинг ҳам аҳволи шу.

Бундай аҳволингга май қадаҳи қон йиғлайди,
шамъ куюб, кўзидан ёшлар тўкади.

Чапаклар чаласан, наъралар тортасан,
хўроз бўлиб, осмонга қараб нола ва афғон чекасан.

Кайфинг ошиб, хилватга ўзингни олганингда эса
кўнглингга келган ишларни қиласан.

Базмда қолганлар, хоҳ қари бўлсин, хоҳ йигит,
ичкиликдан ҳар биттаси бир телба итга айланади.

Жаҳлда улар қоплондан ортиқ бўлсалар ҳам
лекин нафс итининг қўлидан мағлуб бўлганлар.

Уларнинг ҳар бирида юзлаб хом тамаъ бўлиб,
бутун ислом мамлакатига ёйилишган.

Ҳар томонда улар маст аҳволда ором излашади,
бир гулруҳ гўзалдан мақсадларини ҳосил қилмоққа
интиладилар.

Мастлик уйқуси ҳужум қилганда эса
бу шум тўдадагиларнинг барчаси ўлукдек ётади.

Сен зулмни тарк айла, адолат қил,
ўлим кунингни ҳам эслаб қўй.

Кундузи бутун зулм билан шуғулланиб, кечаси билан
бузуқчилик қиласан;
ахир бу зулм, бу бузуқчилик қачонгача давом этади?

Гоҳ-гоҳ пушаймон кунини ҳам ўйлаб қўй,
пушаймон кунинигина эмас, қиёмат кунини ҳам!

РИЕКОР ШАЙХЛАР ҲАҚИДА

Эй қаллоблик билан хирқа ёпиниб олган шайх,
шому саҳар зикр айтиб, бақирӣқ-чақирӣқ соласан.

Хирқангнинг ҳамма томонларига ямоқ қадалган;
бу ямоқлар ҳаммаси ёлғон художўйлик ва риё иплари
билан тикилган.

Айланма қуроқлар бу кийимингда кўп бўлиб,
уларнинг остига пулларни беркитиб қўйиш осон.

Унинг тўқималари ҳам ёлғон ипидан тўқилган,
Иблиснинг мўйлаби эса игна вазифасини бажарган.

Яшил тўн устидаги ямоқлар
Найрангбоз фалакнинг наҳс юлдузларидир.

Ушбу фалак ҳам шунинг учун эрталабда чойшаб (ридо)
княди,
ёлғон тонг эса унинг байроғидир.

Унинг эски салласи чулғанган бўлиб,
ичида эгриликдан бошқа ҳеч нарса йўқ,

Унинг ҳассасини ҳасса дема, ҳийла уйининг устун де;
қани энди шу устун синиб, бунақа уй ер билан яксон
бўлса.

Тасбеҳини тасбеҳ дема, бут ясовчи бут тарашлаётганда,
чиқиндилардан унинг доналарини ясаган.

Бу тошларнинг ичидаги сўфиси кофирнинг май идишига
ўхшайди;
тасбеҳнинг ипи эса зуннорнинг ипини эслатади.

Тиш тозалайдиган ёғоч мисвоки
сўлаги тегиши билан нопок бўлган.

У мисвок ёмон хабар битилган ўроғлиқ мактубга
ўхшайди;
шундай нарсани у гўё ўпиш учун оғзига олиб
бораётгандай.

Икки оёғидаги икки ковуши
ҳазилкашлар учун ўйинчоқ эрмак.

Осилиб турган ажиб соқоли кишининг кулгисини
қистатади;
ўлтириши минбарга чиққан эчкининг ўзи.

Лекин тутган ишида эчкининг ишидагича ҳам тўғрилиқ
йўқ;
чунки у ўғрини тутади, бу эса ўзи ўғрилиқ қилади¹.

Эчки ўз тоифасига яхшилик истайди;
пода минг қўйдан иборат бўлса ҳам у пешво.

¹ Бунда шоир ўғрини эчки воситаси билан аниқлаш одатига ишора қилмоқда. Бу одат бўйича, ўғриликда шубҳа остига олинган одамлар давра бўлиб ўлтирган, ўртада юрган эчки кимни искаса, ўша ўғри ҳисобланган.

Ўзини ҳаммасига меҳрибон тутиб,
йўл бошлаб, тўғрилиқка амал қилади.

Туну кун тоғу тошда у подани бошқариб,
уларни хавфли сўқмоқлардан ўтказди.

Бу (шайх) ҳам ўз одамларига йўл кўрсатади,
лекин у кўрсатган йўл тўғри дўзах ўтига олиб боради.

Зулмат водисида бу ажаб тоифа
йўлидан адашиб, ўзини тўғри ўтга уради.

Улар фисқ-фасод қайнаган жойдан паноҳ топиб,
унга гоҳ «ибодатхона», гоҳ «хонақоҳ» деб от қўяди.

Хонақоҳга шайх бўйралар солган;
бўйранинг ранги сариқ бўлиб, ундан риёнинг хиди
келади.

Масжиднинг устунлари ҳар хил бўлиб,
жануб қибла томони қийшайган.

Эшиги майхўр оташпарастнинг дарахтидан,
меҳроби бузук тарсо¹ қизининг қошига ўхшайди.

Шайх шу меҳроб орасида тоат қиларкан,
шайтон нима деса ўшанинг гапига киради.

Тагин қанча одамлар унга мурид,
Лекин улар ҳаммаси унга лойиқ, мос муридлар.

Шайх қаддини «нун» ҳарфи каби эгиб,
бир бурчакда Зунну² сингари ўлтиради.

Тўғри йўлни тутмоқчи бўлганларга илмдан сўзлаб,
буниси рост, униси билагон деб гап сотади.

¹ Тарсо — Христиан динига мансуб одам.

² Зунну — тасаввуфнинг катта олимларидан бири. Тўла исми — Зунну
Абулфазл Савбон бинни Иброҳим.

Беҳуда гапларни кўпайтириб,
художўй одамларни ўз орқасидан эргаштирмоқчи
бўлади.

Уларнинг бирини хилватнишин бўлишга зўрлайди;
бошқа бировини эса куч билан узлатга чекинтиради.

Яна бирини нафсини тийган одам деб атайди;
бошқа бировига бўлган-бўлмаган воқеаларни гапириб
лақиллатади.

Биров унга ёлгон бир воқеани сўзлаб берса,
бунинг ўзи ҳам унга қанча ёлгонни қўшади.

Хилватда у ўзини одамларга энг яқин дўст (махрам) деб,
ўзини Хизр билан ҳам ҳамдам бўлган деб кўрсатади.

Маҳкам қилиб наша тугиб қўйган латта,
нашанинг ранги уриб, яшил бўлиб кетган.

Унинг отини шайх «Хизр паямбар» («Яшил пайғамбар»)
деб атайди,
бемаъни хаёлларини эса бўлган воқеа қилиб кўрсатади.

Бундай хилват унинг аҳлигагина хос бўлмай,
«бундай «хизр» (наша) шайхнинг ҳам ажралмас дўсти.

Шундай экан, бу тоифа одамлари ёмонларнинг
ёмонидир;
дунёда улардан ўтган ёмонни топиш қийин.

Уларнинг ташқариси яхши, лекин ичлари фасод билан
тўла;
уларнинг таши жойнамозу ичи эса одам ёзиладиган жой.

Улар нафс олдида руҳни қулга айлантирганлар;
тоза ипакни эса дажжолнинг устига ёпганлар.

Уларнинг ичида дев билан шайтон қайнайди;
тани эса малойиклардан тўкилган пат билан
пардаланган.

Кўйлагидан мушқу анбарнинг яхши ҳиди келади;
ичида эса юзта ит ҳуриб, гандираклаб юради.

Усти олтинланган сохта пуллар бўлса ҳам,
ўтга солиб, булғончдан олтинни айириб олиш мумкин.

КАРАМ ВАСФИДА

Эй эгнига хайру-карам кийимини ёпинган киши,
сенинг қўлингда пулнинг қиймати йўқ.

Олтин-кумуш сочиш учун очилган панжанг
Шарқдан қараганда ҳам, Ғарбдан қараганда ҳам худди
қуёшга ўхшайди.

Пул билан қўлинг ўртасида адоват бўлиб,
пулнинг умри қисқа, қўлинг эса саховат орқасида
барҳаёт.

Кафинг олтинларни чақмоқдек сочганда,
чақмоқ ҳам ҳаёдан терга фарқ бўлади, (ёмғирлар ёғиб
кетади).

Бошингга кийганинг эҳсон ва саховат тождир;
тожнинг устидаги гавҳари эса хайру-карам гавҳаридир.

(Сахийликдан) зотинг гавҳари шунча шараф топдики,
етти осмондаги энг қимматбаҳо тошлар унга садаф
бўлди.

Натижада сенинг (жамиятдаги) қадринг осмон кўкинини
қадридай юксаклашди,
сочган дурру-гавҳарларинг юлдузларга тенглашди.

Бу сенга тангри ато қилган нарса —
икки қисм — карам ва сахийликка бўлинади.

Танангнинг ҳар томонидаги барча туклар тилга айланиб,
худога шукр ва миннатдорчилик билдирганда ҳам
хаммасини айта олмайди.

Эҳсон ва саховат кўрсатиш вақтида бахиллик қилма,
худога шукр билдириш чоғида ҳам танги бўл.

Бахиллик инсонда бор сифатларнинг энг пасти;
лекин саховат жавҳари эса энг нафиси.

Сахийлик сенга одат бўлиб,
бошинг шу сахийлик дури билан порлаб туради.

Шунинг учун бу сувли тоза дурни хор қилма,
уни бахиллик билан аралаштирма.

Эй тангри сенга юксак амал насиб этиб,
карам қилишинг учун керакли бойликка эга қилган
одам!

Шуни билки, ким сахийлик қилишга ҳақли экан,
ким пул улашишга муносиб экан, —

ном чиқариш учун гавҳарни ҳовучлаб сочиш,
мақтаниш учун этаклаб пул бериш —

ақлли иш деб ҳисобланишдан жуда узоқ.
Бундай саховатдан бахиллик яхшироқдир.

Бундай ишни ё маст одам қилади ёки жинни.
Маст ва жиннини эса қандай қилиб одам дейиш мумкин?

Шундай кишилар ҳам борки, ҳеч исрофга йўл
қўймасалар ҳам,
Бундай одамларни сахий деб бўлмайди, —

бирова эҳсон беришда улар меъёрга эътибор

қиладилар-у,

лекин эҳсон берилаётган одамнинг эҳсонга қанчалик
муҳтож эканига қарамайдилар.

Оч бўлмаган одамнинг олдига дастурхон ёзадилар;
яланғоч бўлмаган одамга эса тўн кийгизадилар.

Юзта йилқиси бор одамга от тортадилар,
юз йилги бойлиги бор одамга кумуш берадилар.

Лаъл чиқадиган Бадахшонга лаъл юборадилар,
(Зиранинг кони бўлган) Кирмонга зира келтирадилар.

Хизрни¹ учратиб қолсалар, оби ҳаёт тутадилар;
Миср шакарчиларига новвот бўлакларини юборадилар.

Шамъни куни билан ёқиб қўядилар;
Бу билан қуёш ёруғига қўшимча ёруғ бермоқчи
бўладилар.

Ҳар куни кечаси ўринсиз мушк сенадилар;
Бу билан тун сочини яна ҳам қорайтирмоқчи ва хўшбўй
қилмоқчи бўладилар.

Оч, муҳтож юзларча одамлар нон сўраб туради;
Лекин у бир бурда ҳам егизмайди, тўқни қидиради.

Улар қақраб ётган боғнинг устидан ёғмай ўтиб,
ёмғирни тоққа тўккан булутларга ўхшайдилар.

Майнинг тагидаги лойқасини ичадиган одам унинг бир
қултумига жонини бермоқчи;
Май сотувчи эса идишнинг тагини яна купга² ағдаради.
Улар ўшанга ўхшаб кетадилар.

¹ Хизр — диний афсонага кўра, оби ҳаёт сувини топган авлиё номи.

² Куп — куб, май сақланадиган катта сопол идиш, хум.

Вабога учраганлар ажал қадаҳини ичиб, қирилиб
кетмоқда;
Улар эса ёқут, жавҳарнинг конига ёқут, жавҳар бекитиш
билан овора.

Бу иккаласи ҳам саховатнинг бир туридир;
уларнинг ўртасидаги тафовут кичкина.

Ғоят тамаъкор кишиларни ҳам
сахийликка муҳтож, алоқадор деб ҳисоблама.

Улар халқнинг нарса ва ашёларига кўз олайтириб,
нимани кўрса, ўшани тамаъ қилаверади.

Улар хоҳ зулм, хоҳ зўрлик, хоҳ бир баҳона йўли билан,
хоҳ ваъда, хоҳ тилхат, хоҳ ёлғон далил билан, —

нима қилиб бўлса ҳам, асосий мақсади одамлардан нарса
олиш,
шу олган нарсалари ҳисобига нарса улашиб, ўзини сахий
кўрсатиш.

Уларнинг сочгани ҳам ташландиқ нарсалар, олгани ҳам;
олиши ҳам ёлғондаки, бериши ҳам.

У йиллар давомида қийналиб чуқур қазийди;
шу туфроғни солиш учун яна бир чуқур қазийди.

Бировга бир нарса бериш учун бошқадан бир нарсани
тортиб олади.

Бу ҳам олдинги айтиб ўтилган икки нарсага ўхшаш бир
касаллик.

Чунки тортиб олиши зиёндан бошқа нарса эмас;
қизиги шуки, бериши ҳам фойдасиздир.

Биров ўзи сўрамагунча унга ҳеч нарса бермайдиган
одамлар ҳам бор.

Бундай одамларни ҳам сахий деб бўлмайди.

У одам ўша нарсага қанча муҳтож бўлмасин,
ўзи сўрамагунча унга бир чақа ҳам бермайди.

Эй биродар, кимни сахий деб чақиршса,
билки, бундай одам сахий бўлиб, ахий¹ қаторига
қўшилиб қолмайди.

Қара, кўз бўямачи авраш билан
илоннинг кучини кетказиб, оғзидан заҳарини ола билади.

Кимки тилини метин қилиб чўзиб, ўт ёқса,
харсон тошдан олмос ва ёқут олиши мумкин.

Шамъ тилини чиқариб, ёна бошлаши билан
тун мамлакати устига ўз бойроғини тиккан бўлади.

Ўтнинг тили нималиги ҳаммага маълум;
темир, тош ҳам унинг нафасидан мумдек эрийди.

Тонг ўзини мақтаб қанча гапирмасин,
барибир, қуёшнинг олтин нурларидан кўзини ёритади.

Эй ҳушёр одам, сен шундай одамни сахий деб билки,
бахт-давлат унинг бошини юқори кўтариб,

аҳволи яхши бўлса ҳам, ёмон бўлса ҳам,
бировдан молу амал тамаъ қилмаса.

Бундай одам худо нима берса қаноат этади,
нимани буюрса, бўйсунди.

У қандай мулоҳаза юритмасин, қўлида бор нарса билан
қўли қисқа одамни хурсанд қилади.

Девгизнинг олдида турса ҳам, ундан бир томчи сув
сўрамайди;
бировнинг яраси борини кўрса, марҳамни аямайди.

¹ Ахий — сахий, яхши одам, биродар. Текстдан англашилишича, ўрта асрларда ахий жамиятлари ҳам бўлган.

Эй саховат кўчасида тентираётган одам,
сен олтинни телба ва маст одамдек сочмоқдасан.

Олтин-кумушни энди гулдек совурма,
ғунчадек уни ўраб, тугиб ҳам қўйма.

Бу саҳифаларда қандай одатлар ҳақида гапирилган
бўлса,
барчаси саховат аҳлларига тушунарлидир.

Пул солинган халтачани ғунча каби тугиб қўйма;
нимани бугун туккан бўлсанг, эртага эрталаб барибир
сочасан-ку!

Бахиллик қилиб садаф соф дурни ютган бўлгани учун,
дурни олишда унинг кўксини тешишди.

Қуёш олтинини осмон беркитгани учун
жаҳон унинг юзини (кечаси) қора қилди.

Қуёш гўзали юлдуз кумушларини яширгани учун
осмон уни, қара, боши билан ерга кўмди.

Куз келиб, қўли билан олтин варақларини сочгани учун,
қара, ҳар бир яфроғ қуёш рангида.

Тамаъни тарк қилсанг, — сахийлик шудир.
Хайру эҳсон йўлида сарф-харажат қилки, (ҳақиқий)
ҳадъя шудир.

Бериш учун олиш ишидан йироқ бўл;
бераман деб олмай қўяқолганинг яхшироқдир.

ҲОТАМИ ТОИИ ҲИКОЯТИ

Ҳотами Тойига бир кўнгли очик одам
деди: — «Эй ҳимматда эркин табиат киши,

сахийлик кафтингга одат бўлгандан буён
ўзингга ўхшаган кишини ҳеч кўрдингми?»

У деди: — «Бир кун мен ҳамма учун йигин қилдим.
Унга ўша чўлдаги одамларнинг ҳаммасини чақирдим.

Пишириш учун юзта туя қурбон қилинди;
сўйилган кўй-қўзиларнинг ҳам сон-саногини йўқ эди.

Базм бўлиб турган вақтда бирпас ҳаво олгим келиб,
дашт томонга чиқдим.

Айланиб юриб, меҳнатда эзилган бир қари чолни кўрдим.
У орқасига бир қучоқ тикон-ўтун ортган эди.

Гавдасини у юк эгиб,
ҳасса билан вужуд уйига устун тиркаган эди.

Ҳар қадам ташлаганда, бирпас тўхтаб,
ҳар дам олганда маълум бир фурсат ўтарди.

У чекаётган азоб ўти кўнглимни ёндириб,
раҳм-шафқат билан унга шундай хитоб қилдим:

— «Эй қаддини машаққат юки буккан,
танасида ҳам тиканлари ўрнашган одам!

Даштда юриб хабаринг бўлмадим?
Нега Ҳотамнинг уйига бормадинг?

У ҳаммани ўзининг уйига чақириб,
яхшию ёмонни бугун меҳмон қилмоқда-ку.

Ўтинни ташла, иззат гулшанига бор,
машаққат чекиб ўлтирмай, тур, чақириққа бор».

У менинг (унинг аҳволидан) изтироб чекканимни
тушуниб,

бош кўтариб, кулдию шундай жавоб берди:

— «Эй, оёгини очкўзлик банд этган,
бўйнига гараз ва қизғончиқлик сиртмоқ бойлаган,

эй, гайрат водисда қадам босмаган,
ҳиммат қалъасига байроқ тикмаган одам!

Сен ҳам бу тикан ташиш азобини тортиб кўр,
Ҳотами Тойи миннатини эса торта берма.

Қийналиб, қўл билан бир дирам топиш
биров берган хазинадан яхшироқдир».

Унинг сўзлари шундай ўринли эдики,
шунинг учун унинг ҳиммати ҳам меникидан ортиқ эди».

Эй Навоий, агар сенда ҳиммат бўлса,
Ҳотами Тойи ҳам сенга қулдир.

Эй соқий, карам изҳор қилиб, бир қадах тут,
хайру-эҳсон нималигини Ҳотамга кўрсатиб қўй.

Бизда май сотиб олиш учун пул кам;
бизда етишмовчилик экан, сендан карам бўлсин.

АДАБ ҲАҚИДА

Эй талаб уйида жой эгаллаган,
қадини хизмат юки паст қилган одам!

Эл йўлида дард чекиб, гардга айландинг,
ўша гард билан кибр кўзини кўр қилдинг.

Адабсиз кишилар ҳеч қачон эътибор қозонмайдилар.
Доим баланд осмон (тақдир) бундай одамларни
пастлатиб юради.

Адабсизликнинг бири кулгидир.
Кулги адабсизликнинг белгисидир.

Каклик қаққақа солиб кулгани учун
бу кулги туфайли унинг бошига бало келади
(яъни овчилар овозидан билиб овлаб олади).

Гунча кулиб, очилиб кетгандан кейин
ўз-ўзидан сочилиб ҳам кетади.

Чақмоқни ўз кулгуси тоғнинг ичига қулатади,
хатто ерга пастлатиб, туфроққа киритиб юборади.

Тонг ҳам шунақа одатни яхши кўради.
Шунинг учун қуёш ўти унинг дурларини исириққа
айлантиради.

Кулги ўз меъёридан ошиб кетдими,
бундан йиғлаган анча яхшироқдир.

Шамъ ҳар кеча йиғлагани учун тобора равшан ёнади;
гунча эса кулгани учун шамол учириб кетади.

Булут йиғлаб, кўз ёши тўкиши билан дур сочувчи бўлди;
чақмоқ эса кула-кула пастлашди, ерга кирди.

Маст ҳам йиғлаб-йиғлаб, ўзини билмай қолди;
лекин кечирим сўраб йиғлагани гуноҳдан пок этди.

Адабли одам кулиш учун оғиз очмайди;
лекин ҳаё булутни томчисиз эмас.

қаққақа билан ҳазл бир-бирига дўст;
иккиси ҳам қурбақанинг товуши ва юришига ўхшаш
кулгили нарсалардир.

Кимки ҳинду (масхарабози) бўлиб, (кулдириш учун)
ҳазл қилса,
аввало ўшанинг юзига қора суртиш керак.

Кўзбўямачининг сўзлаган сўзлари ёлгон бўлгани учун,
қара, ўз тилини ўзи кесмоқда¹.

Энгагига ёлгондаки соқол боғлаб, биров одамларни
кулдирар экан,
бунда соқол туфайли одамлар унинг ўзининг устидан
кулади.

Ўзининг кўркини орттириб кўрсатиш учун
маймун бошига бўрк қўйиб олар экан, —

одамлар унинг тепасига кулиш учун келаркан,
улар фақат унинг бошигагина кулмайдилар, (унинг
ўзидан ҳам куладилар).

Одамларни кулдириб тирикчилик ўтказишга ўрганган
масхарабоз
улардан бир пул олгунча икки шапалоқ ейди.

Бойқушнинг қиёфаси масхарабозникига ўхшайди;
шунинг учун барча қушлар уни талагани-талаган.

Лўли ҳазл қилиб қўлини ерга тираб, оёғини осмонга
қилиб турганда,
у бошини ерга қилиб, ўзини ўзи шарманда қилган
бўлади.

Бу хил пастликлар бири биридан қизиқ бўлиб,
ҳаё ва адаб йўли билан дафъ бўлади.

Қуёш байроғи жилва сочиб,
кеча коронғилиги ер остига киргач, —

масхарабоз маст ҳолда бақирган, чақирган;
ақлли одамлар эса гапни шошмасдан гапиреди.

¹ Бунда халқ қизиқчиларининг кўзбўямачиликдаги номерларидан би-
рига ишора. — А. Ҳ.

Тулки ва ит (ҳар хил қилиқлари билан одамларга) кулки
эшигини очади;
у одамлар шерни кўрса, уйдан қочади.

Бу айтганларимизнинг оти тавозуъдир,
тавозуънинг сифати эса адабдир.

Ақл унинг ҳақида мақтовдан бошқа сўз айтмайди;
лекин у ҳаммада бир хил мавжуд эмас.

Гадойнинг олдида сажда қилиш марҳамат эмас;
унга бир дирам берсанг, бу унга нисбатан марҳамат
кўрсатишдир.

Ўридан туриб, болага жой бериш ҳам адабдан эмас;
кексалар бу ишни адаб деб ҳисобламайди.

Бундай аҳволда у мутакаббир ҳисобланиб, сен
енгилтаклик қилган бўласан.

Айт, бу икки ишни одамлар нега қилиши керак?

Гарчи адаблилик шартларини сақлаш жуда зарур бўлса
ҳам,
аммо буни ҳар бир одамнинг даражасига қараб бажариш
керак.

Бир киши сендан мартабада паст бўлса,
уни сен ўзингга табеъ ҳолда кўрсанг, —

гарчи у ўзи сенга тобеъ, боғлиқ бўлса ҳам,
кўнглунг унинг қайгуларига шерик бўлсин.

Фарз ва суннат қоидалари шундай маъқулки,
уларни ҳаммага ўргатиш мажбурийдир.

Сенга тобеъ кишилардан бири бунга хилоф иш қилса,
уларни текшириб туриш сен учун фарздур.

Қиёмат куни сени чақирганларида,
нима савол бўлса, сен жавоб берасан.

Уларга ғамхўрлик қилиш сенинг бўйнингдадир;
тирикчилик ёзуқлари ҳам сенинг қўйнингда.

Барчасига дўстлик қилиш сенга вожибдир;
яхши-ёмон ишидан хабардор бўлиб туриш ҳам.

Тавозуъ сифатига эга бўлиш уммиди билан, у дунё
хавфидан қўрқиб,
шу қўл остингдаги жамоатга шунча таъзим қилдинг.

Агар болаларинг ва хотининг бўлса,
уларга ҳам шу ишни қилишинг керак.

Еш болага нисбатан энг зарур иш,
билки, уни кичкиналигида парвариш қилишдир.

Қатрани садаф тарбия қилгани учун
одамларнинг бошига чиқиб шараф топди.

Тарбиянинг бири болага яхши от қўйиш бўлиб,
уни оти билан чақирганларида у уяладиган бўлмаслиги
керак.

Исмда тафовутлар кўп пайдо бўлади;
бирининг исми Ҳусайн бўлса, бошқа бириники Язид¹.

Тарбиянинг яна бири унга илму адаб ўргатиш учун
муаллим чақириндир.

Ит етук таълим олгани сабабли
у тишлаб келган ов ҳалол ҳисобланади.

Ювган билан тоза бўлмайдиган ит олим бўлган экан,
ўғлинг билимсизлигича қолиб кетса, ажаб камчилик
бўлади.

¹Ҳусайн — яхши от тимсоли; Язид — ёмон от тимсоли. Вунда Алининг ўғли Ҳусайн ва шу Ҳусайини ўлдирган Язидга ишора бор.

Унга сенинг шафқат қилишинг фойдалидир;
лекин бунинг ортиқчаси зарар.

Воқеъ бўладиган балолардан уни ўз меҳринг билан
асрашинг
боланг олдида сендаги тавозуъни билдиради...

Тарбиянинг яна бири ота-онани ҳурмат қилиш;
буни бажариш унинг учун бош мажбуриятдир.

Бу иккисига хизматни бирдек қил,
хизматинг қанча ортиқ бўлса ҳам, кам деб бил.

Отанг олдида бошингни фидо қилиб,
онанг боши учун бутун жисмингни садақа қилсанг
арзийди!

Икки дунёнг обод бўлишини истасанг,
шу икки одамнинг розилигини ол!

Туну кунунгга нур бериб турганларнинг
бирисини ой деб бил, иккинчисини қуёш.

Уларнинг сўзларидан ташқари бир нарса ёзма,
улар чизган чизиқдан ташқари бир қадам ҳам қўйма.

Кимки катта бўлса, унинг хизматини қилиш керак.
Кимки кичик бўлса, унга шафқат кўрсатиш керак.

Кимни ўрта ёш деб хаёл қилган бўлсанг,
унинг ҳурматини ҳам меъёрида асра.

Хизматини қилиб, уни ортиқча улуғлаб ҳам юборма,
ёмон муносабатда бўлиб, таҳқир ҳам қилма.

Уни ҳурмат қилиб, «ҳамма ишнинг ўртачаси яхши», —
деган маъноли қондага амал қилишинг зарур.

Унинг иззати меъёрдан кам бўлса ҳам яхши эмас,
ҳаддидан ортиб кетса ҳам.

Ёки сени баланд осмоннинг айланиши (тақдир)
шоҳ хизматини бажаришга лойиқ кўриб қолса,
гарчи шоҳ томонидан ташкил этилган базмлар ёқимли
бўлса ҳам
унга боришдан тортиниш зарур.

(Ёқимли бўлиб кўринган бу) марҳамнинг ичида
(юқадиган) яралари бор
боли ичида қадаладиган найзалари бор.

Гул кўринса, ёнида юз тикани бўлади,
бир маишат бўлса, орқасидан минг озори бўлади.

Яна бири, хизмат қилишнинг вақтини бил,
хизмат қил, лекин қилмагандек тур.

Яна бири, яхши-ёмон сўз оғзингдан чиқмасин;
одамларнинг яхши-ёмонига ҳам қарама, (гапини
эътиборга олма

Яна бири, бу хизматдан қийналсанг ҳам, азоб чексанг
ҳам
адаб шартига кўра, ҳамма яхши-ёмонга чида.

Бу хизматдан ташқари турсанг, бунинг аҳволи бошқа
подшога яқинлашсанг, бу яқинликнинг ҳам турлари бор

Бу ишларнинг ҳаммаси сенга муяссар бўлса,
сенинг юлдузинг бахт билан ёриган бўлади.

Айш, эй Навоий, қанча дилкаш бўлса ҳам,
лекин адаб билан ҳаё ундан яхшироқдур.

Эй соқий, адаб шартларига ҳозир бўл,
олдимда тўққиз бор таъзим билан бода тут,

Токи мен уни «ўзинг ич!» — деб, сенга қарай,
Бир томчи томдирсанг тўққиз марта, тўксанг, ўтти
марта қўшимча ичказай

ҚАНОАТ ҲАҚИДА

Кимки қаноатни ўзига касб қилган бўлса,
билки, қаноат уни бой қилади.

Олтину кумуш ҳамда зебу зийнатни бойлик деб билма;
балки ҳақиқий бойлик деб қаноат олтинларини бил.

Қаноат олтини ҳеч қачон йўқолмайди.

Шунинг учун шу олтинни қўлга киритиб, шу орқали бой
бўлишга интил.

Кулбада қаноат қилиб ўлтирган дарвеш
тамаъкорлик қилган подшоҳдан ортиқдир.

Чунки тамаъ қилиш гадойларнинг ишидур.

Билки, тамаъ этган киши гадодир.

Шоҳ тамаъгарлик қилса, у лукмаҳўр бўлади;

қаноат қилган дарвеш эса подшоҳдир.

Бошига тож кийган одам шоҳ бўла бермайди.

Ҳеч нарсага эҳтиёж билдирмаган одамни шоҳ деб бил.

Қушларнинг ичида анқо шоҳ ҳисобланади.

Бунда маълум бир маъно бор.

Агар фикр билан воқиф бўлишни истасанг,

«қонё», ва «анқо» сўзларининг ёзилишида ҳарфлар
бир-бирига мувофиқдир¹.

Кимнинг қаноатдан ҳужжати бўлса,

уни яхши-ёмон деб ўлтиришнинг ҳожати йўқ (у бунга
муҳтож эмас).

¹ «Қонё» ва «анқо» сўзларининг араб ҳарфлари билан ёзилиши (قنّاء) кўзда тутилади. «Қоф», «алиф», «нун» ва «айн» ҳар икки сўзда ҳам бор.

Кимки қаноат сари йўл топган бўлса,
худди шу тақдир билан ўша, худди ўша шоҳ бўлади.

Бойлик билан ўзингни катта деб билма,
қаноат бойлиги билан бошингни кўтариб юр.

Бутун бир осмон битта нон² билан кун кечиради;
ойнинг гардишини эса кўксига тош қилиб бойлаб олган.

Шунинг учун худо унинг тузилишини нодир қилиб
яратди,
нима қилайин деса, уни шунга қодир қилди.

Ўз ёғи билан қовурилган шамъ атрофида
осмон ҳам фонус каби айланди.

Исирға олтиндан бўлса, қулоқни оғритади;
зарҳал этик эса оёқни оғритади.

Яхши гапни қулоқнинг безаги деб бил;
этик кенг бўлса, оёқ осойиш топади.

Киши чўлда тиниқ булоқни топиб олса,
олтин қадаҳ қидириб ўлтирмасдан, сопол идишда ҳам сув
ичаберади.

Сув сопол идишда яхши туради;
ойна кул билан тоза бўлади.

Кўзгунинг дастаси олтиндан бўлмаса ҳам,
унинг юзига нафас тегмаса бўлди.

Ташна одам сув билангина хурсанд бўлади;
бундай вақтда у олтин қадаҳни хаёлига ҳам
келтирмайди.

Қотган нонни сувга тўғраб, ивитиб еган одамга
куёшнинг гардиши, оби ҳайвон суви ҳақида ўйлашнинг
нима кераги бор?

Чиройли бўлсин деб, ким ошига
сабзи ва шалгам ўрнига олтин, кумуш, —

барча нўхот ўрнига қимматбаҳо дур,
майда ловлаги ўрнига тоза лаъл солган?!

Овқатнинг юзида заррин нур сочувчи қуёш,
товоқ устида эса нон ўрнига ой кулчаси, —

нон устидаги кўк ўрнига зумуррад,
дастурхон устида бодринг ўрнига кўк тош бўлса, —

худо ҳақи, кел, ўзунг инсоф билан айт,
оч одам бу нарсаларни қандай қилиб ейди?!

Булар орасида ажойиб нарсалар бўлса ҳам,
лекин дурлари тишларни синдирадиган офат;

чайнаганда тишга озор етиб,
ютаман десанг, бўғуз ҳам жароҳатланади.

Ҳашамат учун қилинган бу ош ейиладиган бўлса,
бу ош эмас, балки бир неча бўлак тошдир.

Бу ош ошқозонга юборилар экан,
айтчи, уни ошқозон қандай ҳазм қилади?

Ошқозон ўзига мувофиқ ошни
ҳазм қилади, майда тошларни эмас.

Шундай одам ҳам борки, ўзининг ҳеч бойлиги йўқ
бўлатуриб,
қилаётган сарфи билан қаноатланмайди.

Бундай одам ўринсиз сарф-харажат қилишга ўрганган
кишини кўриб,
ўшанинг қилганини қилишни орзу этади.

Унинг хазинасига қўли етмай туриб,
ўшанинг эҳсон ва исрофгарчиликларини ҳавас қилади.

Узининг оддий хашагини сарв билан ёнма-ён қўяди.
Хароб отини Рахш¹ орқасидан чоптирмоқчи бўлади.

Ўзи кийинш учун устига палос топа олмайди;
лекин бировларга нақшли либослар бергиси келади.

Кимнинг ўй-фикри шундай бўладиган бўлса,
олдинлари унинг (бировдан) қарз кўтаришига зарурат
туғилади.

Қарз кўтаришдан бошқа ҳунар топа олмагач,
олади-ю, лекин қайтариб бергани танини топа олмай
қолади.

Олинган маблағни у қора ер билан баробар қилиб
сарфлайди;
ваъдасининг вақти етиб, қарз берган одам қарзини
қистай бошлайди.

Қарз кўтариб, сарф қилиб совуриб,
исроф туфайли у ҳамма нарсасидан ажралади.

Шундан кейин у одамлар орасида шарманда бўлиб, терга
ботади ёки бошини олиб, бир ёққа қочиб кетади.

У шунча, яна юз шунча аламлар тортади;
лекин булар ҳаммаси унга яна юз ҳисса кам.

Қаноатни тарк этиш уни ватани тарк этишга олиб келди;
бошига эса юз минг балоларни келтирди.

Кимки қаноатни маҳкам ушлаган бўлса,
унинг аҳволида бу хил қийинчиликлар ҳеч юз бермайди.

Қўл билан меҳнат қилиб, икки чақа пул топиш
шоҳ инъом қилиб хазина бергандан яхшироқдир.

¹ Рахш — афсонавий қаҳрамон Рустамнинг чопқир оти номи.

Хотиржамлик билан ичилган қатиксиз угра ош
бировнинг миннат билан берган ширин кулчасидан
яхшироқдир.

Эй Навоий, бировдан ҳеч пул тамаъ қилма;
Узингда бор бўлса, уни бошқага берсанг шу — карамдир.

ВАФО БОБИДА

Осмоннинг тўққиз қутиси бўлиб, ҳаммаси зар билан
ишланган,
Уларнинг ичида юз минглаб қимматбаҳо дурлар бор.

Ундаги ҳар бир дурнинг ёруғлиги фароғат шамидир,
Оддий дур ҳам эмас, шам ҳам эмас, кечани ёритувчи
дурдир.

Унинг ҳар биттасининг қиймати бутун бир коннинг
баҳосидан,
Коннинггина эмас, бутун борлиг ва маконнинг баҳосидан
ортиқ.

Осмонлар деб ном қўйилган бу нарса,
Пок гавҳардек юз минглаб юлдузларга эга.

Уларнинг биронтаси бошқасидан пастроқ деб —
фикрлашга ақл ожизлик қилади.

Бунда хаёл қилиш мумкин бўлган жавҳарларнинг
ҳаммаси бир бўлиб,
Ақл жавҳари шундай савол беради:

— Ҳа, бу конда битта дур десанг юзтаси топилади,
Бу уммондан юзта десанг мингтаси топилади.

Лекин буларнинг орасида шундайи борки, у бутун
жаҳонни ёритиб туради.

Бу денгиз остидаги энг ноёб дур ўшанисидир.

Ўша дур агар ўз жамолини кўрсатадиган бўлса,
Унга яна бир шунақасини қўшиш имконияти йўқ.

Софдил одамлар у жавҳарнинг отини сўрасалар,
оҳ чекиб, «Вафо гавҳари!» деб жавоб бер.

Ҳа, бу ноёб дур вафомикан?
Вафо бўлмаса, меҳригиёмикан?

Йўқ, уни меҳригиё ҳам дема, анқо деб ата,
жавҳарнинг ёлғизию дурри ягона деб ата.

У қуёш юзидаги чиройли хат,
тун сочининг эшимидаги мушки тотордир.

Бировнинг қўлига дурнинг каттаси тушиб қолса,
бу унинг жонининг жавҳарига хавф-хатар бўлгани каби,

кимдаки бу вафо гавҳари бор экан,
доим азоб-уқубат унга ёрдир.

Бундай одам кимни кўрса ўзини унга дўст деб билади;
унга ўзининг меҳрини, гавҳардан қиммат вафодорлигини
нэхор этади.

У киши яхши одамми, ёмон одамми, бахти кулганми,
йўқми,
бундан қатъи назар, унга беихтиёр шафқат кўрсатади.

Бундай одам бамисоли кўзларга нур берган қуёшга
ўхшайди.

У кўзларни ёритадию, лекин буни у ўзи англамайди.

Бундай одам гўё ўз дур қатраларини йўлма-йўл сочиб
кетаётган булутга ўхшайди.
Лекин у бу қатралардан гул очилишидан бехабардир.

Гул ҳам ўзининг боғни безатиб туришини билмайди.
Нима учун иси димоғни муаттар этишини ҳам.

Ўт ҳам ўзининг ҳамма нарсани ёндиришидан беҳабар.
Ичкиликнинг ҳам одамни маст қилгани билан нима иши
бор?

Кимдаким шу гавҳардан бошқа гавҳарга эга бўлмаса,
Шундай ишларни қила берадию, лекин ўзининг хабари
бўлмайди.

Бу вафо гавҳари қанча шарофатли бўлмасин,
унга бир қанча ғализ сифатлар ҳам хос.

Қайси бир кишида бу гавҳарнинг борлиги маълум бўлса,
унинг бошига гавҳар ўрнига тошлар ёғилади.

Кимгаки биров битта яхшилик қилган бўлса,
эвазига минг жафо кўрса ҳам, жафодан қутула олмайди.

Мевали дарахтнинг шохи қанча мева бермасин,
терган киши унга шунча кўп тош отади.

Кон қанча кўп пок гавҳар берса,
кончи унинг кўксини шунча кўп чок қилади.

Шамъ уйнинг ичу-ташини қанча яхши ёритса,
уй эгаси унинг бошини шунча кўп узади.

Бу давр шундай ўзига хос бир даврки, муҳаббатнинг
қўли
унинг панжалари орасида бутунлай мажақланди.

Қуёш ҳам бошдан-оёқ меҳрдан иборат бўлгани учун
ҳар кеча осмон уни ерга киргизиб юборади.

Қалам вафодан баҳс олиб боргани учун
фалак муфтиси унинг юзини қора қилди.

Тезкор осмон чоҳ бошида айланади;
қудуқ эса унинг томоғидан бўғиб, унга душманлик
қилади.

Эй воҳки, осмон енгилтаклик билан айланишни одат
қилгандан буён,
бу дунё унинг олдида чўлоқ бир чолдай туради.

Меҳр аҳлига жавр қилиш одатми?
Қоида ўзи шунақами?

Лутфу вафо йўлида ким ўзини гардга айлантирса,
бунинг эвазига унга дарддан бошқа нарса йўқми?

Кимки вафо йўлида бошини берса,
наҳот унга тўлов дашном бўлса!?

Еки бу замон одамларига бировнинг асалини олиб,
унинг оғзига захар қуйиш асосий ўлчов бўлдимми?

Бировга биров бутун бир жаннат гулшанининг, —
ранг ва бўйига эга бўлган ҳамда янги очилган гул совға
қилса,

бунинг эвазига у тикандан бошқа нарса бермаётир,
Берганда ҳам бир эмас, юзта тикан бермоқда.

Халқ шу тақлидда иш тутар экан,
бир одамни топиш иши жуда қийинлашади.

У одам қандай одам десангиз,
у одам шундай одам бўлсаки, у билан дўстлик ишини
тузиш мумкин бўлса;

такдирдан бир кишига ситам етиб, дард тиканлари
қадалса,
қалиги одамга бу бир нафас ўз дардларини изҳор қила
олса;

бир одам замон ханжаридан ярадор бўлса,
ҳасратлашиб, ҳалиги одамдан бир чора тилай олса;

ҳаётдан бир киши бирон малоллик кўрса,
ҳалиги одам билан гаплашиб, кўнглини бўшата олса!

Ҳар қандай одамнинг бошига тақдир бир ғам солса-ю,
лекин унинг бир ҳамдард дўсти бўлмаса,

сирини сақлаш учун тикиб қўйган лабларининг ипини
сўка олмаса,
кўнглида бор гапларини бировга тўка олмаса, —

дард унинг танасидан чиққан шуълани алангалатиб,
тутунини осмоннинг нарёғига ўтказиб юборади.

Бало тиги кўксини ёриб,
дард уни бир нафасда ҳалок қилади.

Осмон ғам шамоли билан жонига уриб,
умрининг хирмонини (кўкка) совуради.

Бас, шундай экан, инсонга яхши умр ёр билан;
умр дегани ёри вафодор деганидир.

Вафо расмини қилмаган ёр
зиёси йўқ шамъга ўхшаб кетади.

Шамъда ёниш озиғи бўлмаса,
муз сумалаги каби ёнмасдан тура беради.

Ҳақиқий ёр бўлса, унга вафо ҳам ёр деб бил;
умрни ҳам ёри вафодор деб бил.

Кимки оламда ёрсиз бўлса,
у шундай бир садафки, яхши дури йўқ.

Киши ёлғиз ўзи бўлса, унинг ҳунари ҳам йўқ;
Елғиз одам одам каторида саналмайди ҳам.

Сўққа бош одам ҳеч бир орзусига эриша олмайди;
Ахир, бир қўлдан овоз чиққанини ким эшитган?!

Ерсиз кишиларнинг оҳлари ғам билан қопланган.
Ўтун ҳам бир дона бўлса, ёнмай, тутагани тутаган.

Тоқ одамнинг маишат уйи ҳам, билки, доим қийшайган;
ахир, битта устун бутун уйни қачон кўтариб тура олган?

Бургутнинг эғнидаги бир қаноти синса,
қанча тез учса ҳам, бир дам уча олади, холос.

Нард тахтасининг тосида тўпиксуяк битта бўлса,
ўйинчи ўйин бошлай олмайди.

Тош билан чакмоқтош бир-бирига урилмаса, бир-биридан
узоқ тутилса,
уларнинг орасидаги масофа — фироқ уларнинг
иккаласини ҳам қоронғида тутати.

Улар бир-бири билан бир лаҳза кўришса ҳам,
улардан чиққан ўтдам бутун олам равшан бўлади.

Қаламнинг иккига бўлинган учидан бир томони синса
ҳам,
нома ёзаётган котиб хат ёза олмай қолади.

Е бўлмаса, жайран бир ўзи тинч бир жойни кўзлаб
кетаётган бўлса,
камонкаш (овчи), билки, унинг пайига тушади.

Дур айбдан қанча узоқ (ягона) бўлса ҳам,
лекин ёнида лаъл ҳам бўлса ёмон бўлмайди.

Кимки гадой бўлса ҳам, ёнида битта ёри бўлса,
у бутун дунёга шоҳ бўлишдан ор қилади.

Шоҳ бўлсаю, лекин ёнида ёру ҳамдами бўлмаса,
унинг ичидаги дард юки оғир бўлади.

Биров бировга ҳамнафас бўлиб, дўстлик қилса,
киши ҳар қанча ғамни ҳам енгил ўтказади.

Ёр шундай бебаҳо бир гавҳарки,
унга шох ҳам муҳтож, гадо ҳам.

Лекин бу сифатлари ёзиб ўтилган ёр,
афсуски, бу даврда йўқ.

Бўлса ҳам, уни топиш осон эмас;
хусусан одамзод ичидан топиш имкони йўқ.

ИККИ ВАФОДОР ЁР ҲАҚИДА

Шундай эшитгимки, бахтли подшоҳ,
тўрт улуснинг хони Темур Кўрагон —

барча иқлимларни фатҳ этишга киришганда,
Ҳиндистонда қаттиқ жанг бўлди.

Унга ғалаба юз кўрсатиб,
тақдир душман кўнглига шикаст солди.

Душманларнинг ҳаммаси динсиз бўлгани учун
(Темур) бек «Ҳаммасини қиличдан ўтказинглар!» —
деди.

Уликларнинг кўплигидан даштлар тўлиб кетди.
Қизил қон Нил бўлиб оқди.

Уша сой бўйида сой тошича каллалар учди;
ҳар киши ўз бошимчалик билан бош олди.

Ўткир тиглар ҳар томонда қон тўкиб,
бутун оламга гавго солди.

Худди шу маҳалда иккита бечора севишган
ногоҳ ушбу қотилларга дуч келди.

Шоҳнинг буйруғига амал қилиб,
аскарлардан бири уларнинг бирини чопмоқчи бўлди.

Уни ўлдириш, калласини аёвсиз кесиб учун аскар
ёнидан тигини чиқарган эди, —

униси ўз шеригини тиг остида кўриб,
уни ҳимоя қилиш учун қотилга ўз бошини тутди.

— «Агар сенинг мақсадинг бош олиш бўлса,
Уни қўй, унинг ўрнига бу бошни олақол!» — деди у.

Бу гапга кириб, аскар унинг бошини олмоқчи бўлган эди,
униси ҳам аскарга худди шу сўзни айтди.

У қайсига ўз зулмини кўрсатмоқчи бўлса,
бошқа бири ўша гап билан оёғига йиқилар эди.

Пўлат чангалли қотил жаҳли чиқиб:

— «Сўзсиз, иккалангизни ҳам чопаман!» — деди.

У қайси бирини ўлдиришга ошиқса,
Иккинчиси тоқатсизлик билан дер эди:

— «Тез бўл, олдин мени ўлдира қол,
То мен ўлгунча лоақал у тирик турсин!»

Улар бир-бирларига ўз бошларини инъом қилардилар.
Бошларини кесдириш учун тигни талашар эдилар.

Шу муносабат билан орада бирпас кутиш юз берган эди,
бирдан халқ орасида омон-омон бўлгани ҳақида нидо
кўтарилди.

Чунки бу икки ёр бир-бири учун жонидан кечган эди,
шоҳ ҳам халқнинг гуноҳидан ўтди.

Бу икки ёр дўстлик, садоқат туйғуларини намойиш
қилиб,

элни ҳам, ўзларини ҳам халос қилдилар.

Эй Навоий, худо сенга ҳам ёр берса,
Сен ҳам унга бошингни ва жонингни фидо эт.

Эй соқий, меҳру вафо шартларига содиқ бўлсанг,
Чин дўст бўлсанг, бир қадаҳ келтир.

Жоним халкумимга келди, менга даво қил,
қандай ваъда берган бўлсанг, энди ваъданга вафо қил!

ИШҚ ЎТИ ТАЪРИФИДА

Ишқ тугён солиб, ривожланиши билан
ошиқ паришон аҳволга тушиб қолди.

Ҳусн яна ёқимли жилвалар қилиб,
зулфнинг қўлига балодан тузоқ топширди.

Жаҳон мамлакатининг бошига ишқ гавғоси тушиб,
замон аҳли ишқнинг талониға учради.

Ишқ дегани бу қандай ўтки, у ҳужум қилганда
унинг тутуни ва учқунларидан осмон ва юлдузлар
яралди.

У тутундан малаклар пашшадек қочдилар.
Фалак осмонда оддий бир фонусдек бўлиб қолди.

Қайси кўнгулни ишқ макон қилган бўлса,
уни ишқ ўз ўти билан лаъл конига айлантирди.

Ишқ бўлмаса, икки жаҳон ҳам бўлмасин;
икки жаҳонгина эмас, жон ҳам бўлмасин!

Тан ишқсиз бўлса, унинг жони ҳам бўлмайди;
киши ҳусни нима қилади — у оний бир нарсадир.

Ишқ ўти мамлакат подшоҳига унча назарга илинмас
ошиқни
боридан орттириб, мазали қилиб кўрсатади.

Ишқ дур бўлиб, кўнгул унга қутичадир;
хатто ишқ қуёш бўлиб, кўнгул унга бурждир.

Қуёш ҳам эмас, у базмдаги ёнаётган ўтдир;
шунчаки ёнаётган ўт эмас, куйдираётган ўт.

Инсон танаси сўнгаларнинг тузилишидан ташкил
топган уй бўлиб,
ишқ агар ўт бўлмаса, уни куйдирмас эди.

Ер ҳуснининг иши ошиқдаги ишқни юзага чиқариш
бўлиб,
бу ҳол одамнинг шамъ билан ўтинни ўт олдириганига
ўхшайди.

Ҳусн қанча дилни ўзига қаттиқ боғласа,
ишқ ўти ҳам одамларнинг кўнглида шунча тез ёнади.

Гулда лутфу тароват қанча кўп бўлса,
булбулнинг ҳасратида ҳам гулғула шунча кўп бўлади.

Кўнгул ярадор бўлса, у оҳ чекади;
ўтни ковласанг, аланга ҳам шунча баландга уради.

Ишқ учун жонни ўрташ мушкул эмас;
ўтга ҳам бутун жаҳонни ёндириш қийин эмас.

Аланга ҳар қандай тошни сув қилиб юборгандай,
ишқ ҳам золим ақлни эритиб юбора олади.

Зоҳидлик дунёсини ёндириб юбориш учун эса битта
учқун етарлидир!

Тикон ва хашак қанча кўп бўлмасин, яшинга бас кела
олмайди-ку!

Ишқ агар филга ўз кучини кўрсатадиган бўлса,
фил филнинг оёғи остида қолган чумолидек бўлиб
қолади.

Лекин ошиқ ўзини ошиқ деб атаса, у ошиқ эмас;
Ҳар қандай одам эса ишқда бирдай содиқ эмас.

Кимки кезиб юриб, ҳусн танласа,
сўнг кўнглини бу ҳусн эгасига боғласа,

ундай кўнгулни кўнгул дема, у бир пора тошдир.
Шамъ ҳам ўз ўти билан харсон тошни қиздира
олмайди-ку!

Ўзини киши кўзига гамгин кўрсатиб,
мотами бўлмаса ҳам, ёқасини чок қилиб йиртар экан,

Бундай одамнинг таши ҳийлакорлиги орқасида малакка
ўхшайди;

Ичи эса иблис билан бирлашган;

Зоҳири садоқат билан безанган;
Ичи эса фикс-фасод билан булганган!

Еридан у ўз хоҳиши ушалишини талаб қилади;
Унинг гап-сўзидан эса адабсизлиги кўриниб туради.

Гоҳ ёрининг лаъл лабидан жон тамаъ этади,
битта жон эмас, имкони бор ҳамма нарсани сўрайди.

Гоҳ у ёрининг гулҳидли баданини,
танинигина эмас, танасининг ҳар бир аъзосини васф
қилади.

Жимжимадор хатлари ҳазл китобига ўхшайди;
унинг мазмуни фаҳш, ёлгон ва фиребдан иборат.

Кўзбўямачининг шишасидек усти софу,
лекин унинг зимнида эса юз хил макро ҳийла, ёлгон
жойлашган.

РОСТЛИК ТАЪРИФИДА

Ҳар ким ўзи тўғрилиқни одат қилгандан кейин
чархнинг тескари айлангани билан унинг нима иши бор!?

Ўқнинг¹ учиши тўғри бўлгандан сўнг
ернинг эгрилигининг унга нима зиёни бор!?

Иўл қанча тўғри бўлса, мақсад шунча яқин.
Иўл эгри бўлса, мақсад узоқлашганига ажабланиш
ўринсиз.

Най тўғри бўлгани учун сўфийлар уни яхши кўришади;
тўғри бўлмасдан эгри бўлса, танбеҳ учун қулоғи
буралади.

Найза тўғри бўлганидан доим боши юқори;
арқон эса чирмаш бўлгани учун боғлашга ишлатилади.

Айвонда ёнаётган шамънинг бўйи тўғри бўлгани сабабли
у кечаси қоронғида базмнинг маҳбубасига айланди.

Эгри учиш қилиб парвона кўп айлангани учун
охири шамъ ўтига урилиб ёниб кетди.

Сарвнинг қомати тўғри бўлгани учун
хазон кулфатидан офат кўрмай, доим кўм-кўк.

Боғдаги тоза сунбул ҳар нарсага чирмашиб ўсгани учун
эгрилик унинг юзини қора қилди.

Хатни тўғри ёзадиган кишилар ҳақиқий соғлом
кишилардир;
Хат агар эгри ёзилган бўлса, демак, ёзган одам ҳам тўғри
эмас.

¹ Ейнинг ўқи кўзда тутилади.

Кимнинг қараши тўғри бўлса, ўша ҳақ.
Кимнинг қўли эгри бўлса, ўзи ҳам ўғри бўлади.

Кимки тўғрилиқ йўлини билмоқчи бўлса,
билсинки, бу икки хил бўлади.

Бирини шуки, кишининг сўзи тўғри бўлса,
унинг сўзи билан бирга ўзи ҳам тўғри бўлиши керак.

Яна бирини шуки, ёлғон гапни баъзилар таассуф билан,
уялганидан «тўғри!» дейди.

Олдингиси, ҳеч шубҳасиз, яхши;
лекин иккинчиси ҳам ёмон эмас.

Кимки ёлғонни гапирса ҳам кам гапирса! —
Қани энди шундай одам бизнинг замонда ҳам топилса.

Биз шундай қизиқ замон одамларига мубтало
бўлганимизки,
уларнинг олдида ростгўйликдан ёмон нарса йўқ.

Кимки тўғрилиқни ўзига касб қилиб олган бўлса,
даврининг айланиши унга доим душманлик қилади.

Қалам тўғрилиқка йўл кўрсатгани учун
доим унинг боши кесилиб, пастга бўлиб туради.

«Алиф» ҳам тўғрилиқ аломати бўлгани учун,
«Бало» (сўз) уни, қара, ўзининг орқасига олибди¹.

Шоҳ чайласининг арқони ҳам тўғри тортилгани учун,
қара, бошдан-оёғигача эшилган: чирмаш.

Уچار юлдуз тўғри учгани учун
бошдан-оёғи тамом ўт бўлиб ёнди.

¹ «Бало» сўзининг араб ёзувида ёзилиши кўзда тутилади. Чиндан ҳам «х» да алиф охирида келган. Алиф — «л» эса шаклига кўра ўтмиш адабиётда доим тўғрилиқ рамзи бўлиб келган.

Илоннинг тана тузилиши эгри-бугри бўлгани сабабли
Хазина устида ётса ҳам оғзида захар.

Янги ой эгрилигидан
чарх қадами турган жойдан кўринади.

Салла ҳам чирмаш ўралгани учун
бошнинг устига чиқishi лойиқ тошилди.

Йўқ-йўқ, бу ёзганларимча эмас,
балки бу гапларимнинг ҳаммаси қаламнинг хатоси.

Эгриликнинг ҳам, тўғрилиқнинг ҳам ўз ҳақиқий
таърифи бор:
ёлгон эгриликдан, тўғрилиқ ҳақиқатдан иборатдир.

Шамъ ўз тўғрилиги билан хурсанд,
бошдан-оёқ куйса ҳам, у нурга айланади.

Яшин эгриликни одат қилган бўлиб,
хамма ёқни ёритса-да, ернинг остига киради.

Боғбон ўз ерига режа тортмас экан,
боғнинг кўриниши чапгалзорнинг кўринишига ўхшаб
қолади.

Дехқон агар мола босмасдан уруғ сочса,
қанча бир хил сочмасин, экин, барибир сувни текис
ичмайди.

Ойнанинг юзи қанча текис бўлса,
ой юзлининг юзи ҳам шунча тўғри кўринади.

Темир қалпоқнинг юзи эса қанча сайқалланган бўлмасин,
юзининг айланаси унда чўзилган ҳолда акс этади.

Жим турган сувда қуёш тўғри акс этади;
чайқалган сувда эса эгри кўринади.

Хато билан ёлгон гапириш ҳисобга кирмайди;
чунки унинг ёлгонлиги билинганча, ундан қочилади.

Кимки ёлгон гапиришни одат қилган бўлса,
уни эру мусулмон деб бўлмайди.

Ёлгончи ўз гапини ўтказиш учун қанча уринмасин,
у ўз гапини бир-икки марта ўтказа олади, холос.

Унинг бу ишидан халқ гофил бўлса ҳам,
лекин тангри ўзи бу қолдан воқиф.

Бу хусусият элга қанча махфий бўлмасин,
ёлгон барибир ўзини охирида маълум қилади.

Кимки қизишиб туриб онт ичган бўлса,
онти ёлгон бўлса, айби ювилиб кетади.

Кимки ўзини ёлгончи сифатида танитган бўлса,
рост гописра ҳам, халқ унинг ҳамма гапини ёлгон деб
ҳисоблайди.

Қандай бир мажбурий шароитда қолганинда ҳам,
Чинни гапиришнинг иложи бўлмаса, ёлгонни ҳам
гапирма.

ШЕР ВА ДУРРОЖ ҲИКОЯТИ

Тўқайда бир йиртқич шер бор эди.
Ваҳшатда осмон шеридек кўрқмас эди.

У болалаб ўйнаб, завққа тўлганда
чумолилар унинг боласини талаб қийнардн.

Шунинг учун у ўзининг ажралмас бу бойлиги
фарзандини оғзига тишлаб асрар эди.

Уша тўқайда бир дуррож ҳам бўлиб,
бу йиртқич шернинг ваҳмидан доим қўрқувда эди.

Шер бўлса боласини оғзида тишлаб, дамбадам —
тўқайнинг гоҳ уёғига борарди, гоҳ бу ёғига.

Нотавон унинг тепасида
ноғиҳон пир этиб учса, —

шер қўрққанидан сесканиб кетар,
боласига ҳам тиши ботиб кетарди.

Тиши билан ўз боласини,
ўз жигар порасини ярадор қиларди.

Доим унга шу ғам ичида ғам,
ғам ҳам эмас, мотам устига мотам эди.

Бу ташвишдан кўнгли озор топиб,
у дуррож билан ўртоқ бўла бошлади.

У деди: — «Менинг сенга ҳеч қасдим, душманлигим йўқ.
Хотиржам бўлиб, мени ўзингга ишончли дўст деб бил.

Қўрқини йиғиштир, ҳамдамим, сирдошим бўл;
айш ва хурсандлик вақтида бирга куйлашадиганим бўл.

Мен ҳам сенинг куйларингни эшитиб, шод бўлай;
нағмаларинг билан қайғудан озод бўлай.

Шарт шуки, сенга бирор зиён етса,
фалак сени ҳийла билан бандга солса,

Марҳамат қўлини сенга ёрдам учун чўзай,
битта панжам билан душманини ерга баробар қилай.

Садоқат масаласида ўзимни кўрсатиб,
сени душман тузоғидан халос айлай».

Шер кўп сеҳр билан (ўз фикрини тушунтиришга)
ҳам садоқатли бўлишга аҳд қилди. тиришди;

Ораларида бир-бирларига шундай муҳаббат пайдо
бўлдики,
бунга осмоннинг ўзи ҳам ҳасад қиларди.

Қаерда йиртқич шер дам олиб ётса,
атрофида дуррож бемалол учиб юрарди.

Султоннинг тепасида ҳумо қуши айлангандай,
шер бошида дуррож айланиб парвоз қиларди.

Шер унинг сайрашини эшитиб,
куйида ёлғон борлигини фаҳм қилиб, —

Дер эди: - Ёлғон гапирма, ёмон бўлади.
Тўғри одамлар олдида ёлғон қораланади».

Дуррож пандни эшитмас, ўзи билан ўзи маст,
Атайлаб фиғонини ҳеч пасайтирмас эди.

Бир кун бир овчи уни тутиш учун
ўз тузоғини ёйган эди, —

у дон билан сувни кўриб, унинг олдига боргач, —
овчи унинг устига тузоқни тортди.

Тузоқда у бахтсиз қичқириб,
бир неча бор: «Дод, мени туттилар!» — деди.

Шер қулоғига бу сўз эшитилгач,
унинг бу ашуласини ҳар доимгидек ёлғон деб ўйлади.

Бунақа ёлғонларини кўп эшитгани учун
чин қичқирғини ҳам ёлғон деб гумон этди.

Қанча у ростакамига қичқирмасин,
ростини ҳам ёлғон деб ҳисоблади.

Уни қутқариш учун илтифот кўрсатмади;
натижада унинг ҳаёти қирқилди.

Кимки хоҳламаса ҳам рост гапирса,
ёлғон гапирса ҳам, халқ уни рост дейди.

Сўзда, Навоий, нима десанг ҳам ростни гапир;
Ростни куйлаган оҳангларга таҳсин айт.

Эй соқий, ёқимли қадахни олиб кел,
Унинг бир қултуми билан шерни оладиган қил.

Базмнинг асбобларига тартиб бер,
Сих, кабоб, товоқларни ҳам ҳозир эт.

ИЛМ ОСМОННИНГ ЮЛДУЗЛАРДЕК БАЛАНД МАРТАБАЛИЛИГИ ҲАҚИДА

Дунёнинг яши яратилгандан буён душманликдан иборат
бўлиб,

олимлар хор, жоҳиллар азиз.

Токи жаҳон зулми ёқлар экан,
мева ерга тушиб, ёғоч баландда туради.

Разолат ривожда, билим аҳллари ранж-уқубатда,
тош тоғнинг устидаю бойлик ернинг тагида бўлади.

Фалак феъли ёмон одамни топса, уни кўтаради,
бутун олами унинг ҳукмига мутеъ қилиб қўяди.

Ёмонлиқни ўзига шиор қилган Зухал сайёраси
Мовий ранг кўрғон гумбазидан жой олган;

(Яхшиликни қўлловчи) Муштари эса ундан қуйида.
Бу, дунёнинг яхшини ёмондан паст кўришидан.

Бу аҳволдан яхшиларга доим ғаму озор,
боғда эса гулларга тиканлар ҳамнафас, ўртоқ.

Кимки садафдек пешаналари тиришган бўлса, у —
қўйинини қимматбаҳо дурлар билан тўлдиради.

Кимки дурдек соф ва пок бўлса,
олмос билан унинг бағри чок этилади.

Тоғ чўққиси қаттиқ бўлишга бел боғлагани сабабли
унинг тиғи ойнинг юзини тиндалаган.

Кимки лаълдек гавҳари пок бўлса,
бало тоғлари остида ғамгин бўлиб ётади.

Оташпараст ҳинду кўмирдек қорайиб кетган эса-да,
У ёқут тахт устидан жой олган.

Гул бўлиб ёнган ўт эса
энг паст ер — кулнинг устида.

Кимнинг асли ҳам ёмон, оёғи ҳам хунук бўлса,
тож ва товус каби ҳурматда.

Кимки ўз (чиройли) сўзлари билан озод одамларни ҳам
ўзига қул қилган бўлса,
сайроқи тўтидек бўйнида занжир.

Бошқаларнинг бағрини ёришни мақсад қилиб олган
қушлар
подшоҳларнинг қўлида ором олмоқда.

Бир камбағал одам илм истаб,
ўз шахрдан чиқиб кетса, бу қандай оғир гап.

Аҳволиннинг бахтсизлигидан оёғи яланг,
тўни йўғидан танаси ҳам яланғоч.

Оёғини тиканлар тирнаган,
ҳатто тикан устига яна тикан кирган.

Бу ҳол ўқнинг учида темири бўлганига,
«хор» сўзининг¹ ичида эса алиф турганига ўхшайди.

Бошидаги эски салласи ҳам кулгулик,
тузоққа ўхшаб бошдан оёғи тилинган, йиртиқ.

У мақсадининг қушини шу тузоққа илтирмоқчи,
кўзидан томган ёш доналарини дон қилмоқчи бўлади.

Қўлтиғида варақ-варақ қоғоз ва китоби,
тахсил олиш учун у шошиб боради.

У қушдек, гўё учиб кетмоқда;
Қўлтиғидаги қоғозлар гўё унинг қанот пати.

Муҳтожликдан унинг қорни оч,
Очлик уни овқатга зор қилиб қўйган.

Кучсизликдан унинг гавдаси қамишдай бўлиб қолган;
қамиш қаламдек тилини чиқариб, тиланчилик қилади.

То ўзининг мақсадига эришгунга қадар
йўл юриб, нима учраса еб, қаноат қилади.

Мақсади ўзи кўрмаган бир мамлакатга етиш;
у мамлакат унинг ҳатто тушига ҳам кирмаган.

У мамлакатда одамлар кўп, лекин унга бирон дўст йўқ.
Кўз олдидан ўзининг шаҳру дёри ўта бошлайди.

Кўча ҳам кўп, уй ҳам, бозор ҳам,
Лекин у қаёққа боришини билмайди.

Мусофирлик юрагига таъсир қилади;
кўнглини ёлғизлик эзади.

Овқатсиз, кечкурунгача айланиб юради,
оқшом киргач, булбул каби бир бурчакка жойлашади.

¹ «Хор» сўзининг араб ёзувида ёзилиши кўзда тутилади.

Занфликдан ҳуши ўзига келмай,
тонггача кўзига уйқу ҳам келмайди.

Тонг отгач, мадраса томон боради;
мадрасанинг ичидаги йиғинларга киради.

Кимга у ўз ҳолини баён қилса,
у эшитиб, ҳазлга олиб, ўзини билмаганга солади.

Тил қондасидан бир дарс сабоқ олиш учун
умр варағини ҳавога учиргандай сарф қилади.

Кундузи унга на бир маскан топилади,
на кечасига бир оромгоҳ тайин.

Мусофирликда унинг аҳволи ёмондан ҳам ёмон;
бундан ортиқ ёмон нарсани топишнинг ўзи қийин.

Унинг аҳволини гапиришга тил ожиз,
уни ёзишга қалам тили ҳам лол.

Шундай ғам ва замон уқубатларини чекиб,
ўн-ўн беш йил елиб-югуриб, жонини қийнаб, —

мадраса бурчагини ғам билан обод қилиб,
тонгдан оқшомгача фарёд этиб,

шу хилда минг машаққат чеккан бечоралардан,
ўз ватану мулкидан оворалардан —

баъзи ўлиб, баъзи ҳар томонга кетиб,
баъзисигина ўз истагига эришади.

Баъзилари озгина нарсага эришиш билан кифояланади;
баъзи эса ўз устига кўп жафоларни олади.

Ой-у йил доираси айланиб-айланиб,
натижада битта-иккитагина камолот эгаси етишади.

Илмда бир одам соҳибқирон бўлгунча
ўттиз йилда бир давр келиши керак.

Унинг кўнгли илм маскани, илм даргоҳи,
унинг бир қатра вужуди илм дарёсига айланади.

Яҳудийча десанг яҳудийчани биледи, юноний десанг
юнонийни, сурья тилини десанг сурья тилини;
ҳиндича савол берсанг, ҳиндича жавоб беради.

Илм унинг кўнглини бир дунёга айлантириб,
бир қатрага бутун бир дарёни яширади.

Сўзларида тўла маъно;
гапни сирли безакларга ўраб гапиреди.

У қаламининг учидан бир гапни қоғозга тўккач,
қора сиёҳ билан битилган у хатда оби ҳаёт кўринади.

Езувнинг қоралиги оби ҳаёт суви бўладиган зулмат
бўлса,
унинг маъноси бу зулматдаги оби ҳаётдир.

Осмон билан боғлиқ энг қийин масалаларни ҳам осонлик
билан ечади.

Абу Али ибн Синонинг ҳамма фикрлари унга тушунарли.

Унинг қалами хатнинг барча хилларини ёзишга қодир;
Илмларнинг ҳаммаси унинг олдида маълум...

Гарчи у тақдирдан шундай камолат топган эса-да,
лекин унинг бошидаги фалокатлари ҳам бекаму-кўст.

Шомдан эртаси тушгача овқатланмайди,
тушлик қилса, кечқурунга ҳеч нарса йўқ.

Илмни ким амалга эришиш учун восита қилса,
ўзини ҳам, халқини ҳам йўлдан адаштиради.

Олим агар амал учун пасткашлик қилса,
илми унинг билимсизлигига далилдир.

Илми бўлиб туриб, ким мансабга учса,
тоза терни денгиз суви билан тенг кўрган бўлади.

Итнинг мақсади ўлимтик бўлгандан кейин
унга безакдор ёпқичнинг нима कराги бор?

Бошлиқ бўлиш учун илм қозонган насткаш одам
нажосатни ипак либос билан ёпган бўлади.

Олим агар ўз йўлига қатъий амал қилса,
илмига қараб иш тутса,

дунёнинг ҳаром молларига кўз олайтирмаса,
ўткинчи дунёга тикилиб қарамаса, —

Бундай одамни шараф гавҳарининг кони деб бил, —
гавҳар десанг ҳам, кон десанг ҳам — нима десанг, —
ўшанга тегишлидир.

Ҳақиқий олим ўзи кону, юз томони яна гавҳар,
ўзи осмону, ҳар тарафи юлдузлар!

Конидаги гавҳарларнинг ҳам барчаси пок,
осмонидаги юлдузлари ҳам порлоқ.

Кимга шундай бахт nasib бўлса,
у дунёга кўз олайтирмаса, — ажабланадиган жойи йўқ.

Эгнидаги тўнида юзта йиртиқ бўлса ҳам,
гулнинг тўни йиртиқ-йиртиқ экани айб эмас-ку!

Эй Навоий, илм, билки, сенинг мақсадингдир.
Энди илми йиққан экансан, унга амал қил.

ҚАЛАМ ҲАҚИДА

Бу қандай бичими келишган, ёқимли нарасаки,
овози ҳам яхши, диққат билан қулоқ солсанг арзийди.

Учи маъноли гапларга нақшу нигор беради,
мистарининг қашлоғич иплари унинг тирноқларидир.

Унинг тузилиши қушга ўхшаб кўринади;
тумшуғидан ҳар томонга маъноли сўзларни сочади.

У ўзи нур устидан ватан қилган бўлса-да, емиши —
қоронғилик¹;
оқ қоғознинг устига мушк сочади.

Унинг ҳаракатлари тез ва бир меъёрда;
лекин учиш учун унга қанот етишмайди, холос.

Йўқ, уни қуш дема, у хушбуй бир илон,
хушбўй дема, фусунгар илон.

Унинг (саҳифадан саҳифага) гўзал учиб ўтишлари,
қўл, оёғининг яширинлиги бунга далилдир.

У ҳар тилини чиқарганда, битта сеҳр кўрсатади.
Бунақа сеҳрни қайси бир илон кўрсатган?!

У илон ҳам эмас, тилла хазина устидаги аждардир.
Унинг қорнида юз хил ажойиб бойлиқ яширинган.

Уни ҳасса ҳам дема, балки қалам деб атай қол;
Унинг учини хатга нақш битувчи де.

У дунёда ҳамма нарсдан олдин яратилган.
Унинг мақтови «Қуръон»да ҳам кетма-кет учрайди.

У аршнинг устидаги курсидан жой олган.
Курсининг устига хат ёзиш учун тахтача ҳам қўйилган
эди.

Тахтачада қандай нақшлар бўлса, уни қалам чизган эди.
Уни қаламдан бошқа нарса ёзмаган — чизмаган эди.

¹Қоронғилик — автор текстида «Зулмат». Бунда қора сиёҳ, тушъ кўза тугилади.

Қалам (ўзи иши билан) шунча шарафга сазовор бўлган
экан,

(у билан иш қилувчи) котиблар икки хил бўлади: мақбул
котиблар ва номақбул котиблар.

Мақбул ва номақбулининг ўзи ҳам бир неча хил бўлиб,
ҳаммаси хат кўчиришга истак билдиради.

Уларнинг бири қозихона котибидир.

Унинг иши ғайриқонуний бўлган нарсаларни қўллаб-
қўлтиқлашдир.

Одил гувоҳни ёлғончи гувоҳ деб ҳисоблаб,
унга пора олган деб тухмат қилади.

Унинг мутлақ хоинлиги кўриниб туради;
унинг барча ноҳақлиги ҳақиқат каби равшан.

У қаламнинг учини ўткир қилиб чиқаради;
тўғрилиқ ва инсоф юзини юмдалайди.

Ёлғонни исботлаш учун узундан-узок айбномалар ёзади;
саҳифани ўз юзидек қора қилади.

Барча хиёнатни диёнат деб билади,
ҳар қандай диёнатга хиёнат этади.

Фисқ-фасод, иғво қилиб, сарвдай тўғри,
савсандай озод одамларни ҳам ўз йўлига юргизади.

Пул бермаса, бўйдоқ ўтган Исо (пайгамбар) устидан ҳам
никоҳида тўққизта хотини бор деб ёзишдан тоймайди.

Пора учун биров бир бош узум бераман деса,
жаннатга ўхшаган бутун бир боғни куйдириши мумкин.

Халифанинг қизини ҳинду билан никоҳлайди;
бунинг учун унга ичгани бир коса сув бўлса бўлди.

Никоҳ ҳужжатини ёзиш учун пул талаб қилади;
тахсин олиш умидида бу ҳужжат саҳифасини бир қанча
қайдлар билан тўлдиради.

Кимки ўз қаламини шу хилда ишлатса,
билингки, у хатини ҳам ўз юзидек қорайтирган бўлади.

Кейингиси ҳийлагарликни ўзига касб қилиб олган
муфтидир;
Унинг ўй-фикри ҳийла ва макр^одир.

Кўнглида у қандай эгри ниятларни ўйлаган бўлса,
бу унинг ёзган фатволарида ҳам тўғри кўриниб туради.

Жаннат ҳурларига у очкўзлик кийимини кийдиради;
Нимаики «хашан» («хунук») бўлса, уни «ҳасан»
(«чиройли») деб ёзиб, гўзаллаштиради.

Бемаъни ашула айтган бўлиб заҳар сочади.
Қуёшни шамънинг тубига яширишга қодир.

Яна бири девонхона котиби бўлиб,
дев ҳам унинг ишларига ҳайрон қолади.

Тақдир унга «амалдор» деб исм қўйган.
Ушбу амал унга дорни насиб эттирган.

Шу амали туфайли у қадах-қадах май ичади.
Қаламининг товуши эса унга найнинг куйлашига ўхшаб
туюлади.

Ўз амалига мағрур бўлиб, у қаламини куйлатар экан,
унинг найнинг овози уйни кўтариб юбораётгандай.

У ўз қаламининг учини сиёҳга ботиради;
сиёҳи эса тутунга ўхшаб бутун оламини қорайтиради.

Унинг қалами одамларни куйдириш учун ўтин.
Бу ўтнинг тутуни эса фалакдан ҳам ўтиб кетади.

Бу ишдан давлатнинг қўриқчиси — шоҳ беҳабар;
Давлатининг устунлари эса порахўр бўлиб кетган.

Талончиларни мамлакатга ҳоким қилиб қўйган.
Уларнинг ҳар бири ислом уйини бузиш учун бир
динсиздир!

Улар косибга ҳам, деҳқонга ҳам баробар зулм
қиладилар;
Косиб, деҳқон уёқда турсин, султоннинг ўзига ҳам.

Улардан биронтаси қайси бир вилоятга бормасин,
Одамларнинг уйида, боғида базм қуради.

У уйнинг қари эгасини ичириб маст қилиб,
Унинг хотинини хотин топиб келишга юборади.

У уйнинг эгаси ичмайдиган мазҳабдан бўлса ҳам,
Унинг биринчи талаб қиладиган нарсаси яхши майдир.

Охурдаги уруғлиқ арпасини отига егизади.
Уйдаги товуқларини одамлари тутиб ейди.

Хуллас, ўша уйга бало келади,
бало эмас, балки вабо ёғилади.

Ҳамма ёқда йиги, ох, афгон.
Бу бир ўту, уни ел билан тўфон олиб келгандай.

Кентнинг арбоби билан бу бир-икки золим бирлашади.
Зулмда бу хожа бўлса, у иккиси гўё унинг полвонлари.

Бир-бири билан улар шундай дўстки,
кўрган киши уларни гўё мағиз билан пўст дейишади.

БУЛУТДЕК ФОЙДА КЕЛТИРУВЧИ ОДАМЛАР ҲАҚИДА

Эй, инсонлар орасида тонг каби кумуш сочишга ўрганган
одам,
сенинг меҳринг қуёш меҳридай умумийдир.

Халқ юзига тонг каби кулиб боқасан;
Элининг бошида чарх каби айланасан.

Агар ёмғир ўрнига тош ёгса ҳам,
тоғдек бошингни яширмай турасан.

Йиғинда ўлтирганлар ҳаммаси бошингга тиг билан урса
ҳам,
шамъ каби ҳамманинг кўзини ёрита берасан.

Қалам каби сенинг бошингни ёрганларида ҳам,
Сен шундай ҳолда ҳам ўша ёриқ билан варақларни
безайсан.

Тиг кўксингни қанча чуқур ёриб кирса,
сен садаф сингари шунча кўп соф дур берасан.

Замондан ичинг қанча қон ютса ҳам
мушк каби муаттар бўй таратиб тура берасан.

Сен инсонларга фойда етказишни ўзингга шиор этдинг;
шундан келадиган нафъни ўзингга ёр айладинг.

Сенинг халққа кўрсатган фойданг шак-шубҳасиздир;
лекин, билиб қўйки, бундан ўзингга тегадиган нафъ
кўпроқдир.

Булут агар денгизга бир томчи ташлаган бўлса,
денгиз бу бир қатрани асил дурга айлантиради.

Дехқон кўчатларни парвариш қилгани учун
уларнинг иши унга гул ва мева беришдир.

Кимки бошқаларга зарар етказишни одат қилса,
бундан элга эмас, аввало ўзига жабр этган бўлади.

Кимки шишани босиб синдирса,
бундан ўзининг оёғи ярадор бўлишни ўйламайди.

Ўт хашакка тушиб, аланга кўтаради;
уни куйдириб бўлиб, ўзи ҳам ўчади.

Пашша одамнинг бўйнига қўниб олиб, чақади;
лекин бир шапалоқ билан маҳв бўлади.

Капалакни тутаман деб орқасидан чопган бола
бўркини ерга уриб, боши очиқ ҳолда қолади.

Бойқушни тепаман деб қайси қуш қасд қилса ҳам,
тепган оёғи тўппа тўғри тузоққа илинади.

Бой халққа зулм қилиб, ерга уруг экса,
уругни чумоли тўдалари талаб кетади.

Кимки осмонга тош отса,
у тош билан ўз бошини ёради.

Худо бир одамни яратилишдан пок қилиб яратган
бўлса-ю,
лекин нопок одамлар уни севмаса, унга бунинг зиёни йўқ.

Меванинг мағзи бўлгандан кейин унинг пўсти ҳам
бўлади;
одамнинг душмани ҳам бўлади, дўсти ҳам.

Жаҳон яхши ва ёмондан холий эмас;
лекин ёмон юзада бўлади, яхши — яширин.

Чунки дувёда ёмон кўп, яхши оз дейдилар;
Муқаррарки, миш-мишнинг яхшиси ҳам кам бўлади.

Пасткаш одамлардан ҳақ сўзни эшитиб бўлмайди;
«Қуръон»ни ҳам дев тилида ўқиб бўлмайди.

Таги ёмон одам эътиборга нолайиқдир.
У ҳеч қачон яхшини эътиборга олмайди.

Ўзининг ёмон феълени яхши кўрган пасткаш,
муқаррарки, халқ орасидаги яхшиларни ёқтирмайди.

Одамларнинг қилмишларидан айб ахтарган одамнинг
ўзининг —
айбсиз бўлиши мумкин эмас.

Қуёш ёруғлик бериб, нур сочиб туради.
Кўршапалак буни кўрмаса, ким айбдор?!

Ташна элни сув ўлумдан сақлаб қолади;
Ўтга теккан замон эса уни ўчиради.

Жиннининг жойи биёбондир.
Гулшан эса унинг кўзига зиндон бўлиб кўринади.

Қуёшнинг жавҳари пок яратилгани учун
булут унинг нурини тўсишга интилса нима дейсан.

Агар қўл билан бериб хайр қилиш иложи бўлмаса,
тил билан ҳам нафъ етказиш мумкин.

Одамни бир оғиз яхши сўз билан хурсанд қилиш керак
бўлган вақтда
унга хазина берсанг ҳам, у қарамайди.

Сўз билан эл ўлумдан нажот топади;
сўз билан ўлук тан қайта тирилади.

Сўз билан динсизлар мусулмон бўлади;
сўз билан хайвон деганнинг инсонга айланиши мумкин.

Бир сўз билан қанча балолар дафъ бўлади;
қанча бойлик сочсанг ҳам бундай нафъга етишмайди.

Инсонга хос конянинг гавҳари, бу — сўздир;
одамзод гулшанининг меваси ҳам шу сўздир.

Кишиларнинг сўз билан нафъ етказиш қўлидан келмаса,
лоақал кўнглидаги андешаси яхши бўлиши керак.

Кўнгли одамларнинг хурсандлигидан хурсанд бўлиши
лозим;

Уларнинг кўнгли нохуш бўлса, ташвишига шерик бўлиш
керак.

Кимнинг халқ ғамидан ғами бўлмаса,
ҳақиқий одам бўлсанг, уни одам дема.

Бировнинг ўлиmidан севинган одам
ё гўрков, ё ювгувчи ёки жаллод бўлади.

УМР ҲАҚИДА

Тақдир ўзи умрнинг кунларини бўлиб қўйган;
унинг ҳар бир фурсати бир ишга мўлжалланган.

Ун ёшгача одам оёғи бойлоқ, гафлатда бўлади;
йигирмагача умр билимсизлик, мастлик билан ўтади.

Ўттиз билан қирқнинг ораси хурсандчилик давридир.
Афсуски, менга бу ҳам ҳаром бўлди.

Элликка кирганда киши тараққий топмаса,
Олтмишга етганда унинг иши таназулдан иборат.

Етмишгача киши оёқ устида тура билиши керак;
саксонда эса унинг ўлтириши фарздир.

Тўқсонга киргандан кейин йиқилиши,
юзга тўлгандан сўнг жонни тарк этиш керак.

Кишининг мақсади табиий яшаш бўлса,
истак билдириб, ҳамма ёққа бориши, кўриши лозим.

Худо ўз раҳматига олиб, ўлмасингдан кушойиш берса,
Навой, сен Нуҳ умрича бўлса ҳам табий умрни
кўзлама.

Бундай умрдан йироқ бўлиш яхши.
Бу — умрми? Ундан ўлим яхшироқдир...

РАСМЛАР ИЗОҲИ

«Ҳайратул-аброр»га оид расмлар проф. Ҳ. Сулаймонов томонидан 1970 йил нашр этирилган «Навой дос-тонларига ишланган расмлар» альбомидан олинди.

1. 4-мақолатга ишланган иллюстрация.
2. Хожа Абдуллоҳ Ансорий дарвишлар билан суҳбатда.
3. Нуширвон Малика билан суҳбатда.
4. Шайх Ироқийнинг жамоа олдига келтирилиши.
5. Хоразмшоҳнинг имом Фахр-ар-Розий билан ҳаммомдаги суҳбати.
6. Искандарнинг дафн маросими.

Муқовада: Иккинчи мақолатга ишланган расм.
Фронтисписда: Навой портрети. Алишер Навой номидаги Адабиёт музейида сақланаётган Ўзбекистон халқ рассоми А. Абдуллаев чизган расмдан олинди.

МУНДАРИЖА

Тафаккур достони. А. Ҳайитметов	3
Сўз таърифида	7,64
Подшоҳлар ҳақида	9,67
Риёкор шайхлар ҳақида	15,73
Карам васфида	19,77
Ҳотами Тойи ҳикояти	23,82
Адаб ҳақида	25,84
Қаноат бобида	31,91
Вафо бобида	35,95
Икки вафоли ёр ҳақида	40,101
Ишқ ўти таърифида	42,103
Ростлик таърифида	45,106
Шер ва дуррож ҳикояти	48,109
Илм сипеҳрининг баланд ахтарлигида	51,112
Қалам ҳақида	56,117
Саҳобдек нафъ расонлар бобида	60,122
Умр ҳақида	63,125

На узбекском языке

АЛИШЕР НАВОИ

Смятение праведных
(из книги «Пятерица»)

Текстологический перевод А. Хайитметова

Издательство ЦК КП Узбекистана
Ташкент — 1983

Нашриёт редактори Т. Абдуллаев
Техредактор Г. Ломиворотова
Корректор Қ. Нуриддинова

Теринга берилди 06.09.82. Босишга рухсат этилди 24.05.83. Формати 70 x 90^{1/2}. Қоғоз № 1. Гарнитура новая газетная. Офсет. босма. Шартли босма листи 4,09+7 вкл. Нашриёт ҳисоб листи 4,71. Тиражи 90000
Заказ 4352. Баҳоси: силлиқ ялтироқ қоғозда босилгани 75т., 1-қоғозда босилгани 65 т.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети нашриётининг
Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмаҳонаси,
Тошкент, «Правда Востока» кўчаси, 26-уй.